2022 • 6

LXXV. évfolyam • június

művelődés

közművelődési havilap

művelődés
közművelődési havilap

Szerkesztőségi tanács:
Egyed Ákos
Kása Zoltán
Péter István
Pozsony Ferenc
Széman Péter

A szerkesztőség:
Benkő Levente (főszerkesztő)
Balla Sándor
Demeter Zsuzsanna
Péter János
Rostás-Péter Emese

Postacím:
400183 Cluj-Napoca,
str. Gheorghe Lazăr nr. 30.,
O. P. 1. Cluj, C. P. 123
tel/fax: +40 264 434 110
honlap: www.muvelodes.net
e-mail: szerkesztoseg@muvelodes.net,
muvelodes@yahoo.com
Bankszámlaszám: Redacția Művelődés
RO57TREZ21621G335000XXXX
Adószám: 9549909

ISSN 1221 – 8693

Megjelenik a Kolozs Megyei
Tanács támogatásával
Apare sub egida Consiliului
Județean Cluj

Nyomdai előkészítés:
IDEA PLUS – Kolozsvár
Lapterv: Könczey Elemér
Műszaki szerkesztés: Nagy Andrea
Nyomdai munkálatok:
IDEA nyomda – Kolozsvár
Igazgató: Nagy Péter

Ára 4 lej

9 771221 869226 06

Tartalom

Benkő Levente: Ünnepnapok és új lehetőségek 3

közösség

Berekméri Gabriella: A református egység ünnepe. Nagyszabású rendezvénysorozat zajlott Gyulafehérváron és Nagyenyeden 4

Somogyi Botond: Felemelő és összekovácsoló napok 10

Összeállítás: Megújult a nagyajtai vártemplom 13

Egyed Ákos: A magyar tudományos történetírás kezdetei Erdélyben. Nagyajtai Kovács István és gr. Mikó Imre együttműködése. 13

Kinda István: Varjúvár kincse. Nagyajta állandó kiállítása elé. 16

Ferenczi Z. Sámuel: „Épített örökségünk fennmaradásának záloga az élő örökség.” 17

Rostás-Péter Emese: „Dalában érez a nemzet”. Tudományos ülésszak a Romániai Magyar Dalosszövetség centenáriumán. 19

tudomány

Mile Lajos: Több szakterület tudósa. Benedek Dezső professzor méltatása állami kitüntetése alkalmából 23

könyvesház

Rostás-Péter István: Kulturális svédasztal Sepsiszentgyörgyön. Beszélgetés Szonda Szabolccsal, a SepsiBook programigazgatójával 25

Ördög-Gyárfás Lajos: Az Anyanyelvápolók Erdélyi Szövetsége új könyvei 28

emlék-lapok

Papp Annamária: Megsebzett Kolozsvár. Fényképgyűjtemény az 1944. június 2-i kolozsvári amerikai bombázásról . . 30

Lapszámunk szerzői:
Berekméri Gabriella – újságíró, Kolozsvár
Ferenczi Z. Sámuel – műemlékvédelmi szakmérnök, Sepsiszentgyörgy
Egyed Ákos – akadémikus, történész, Kolozsvár
Kinda István – néprajzkutató, muzeológus, Sepsiszentgyörgy
Mile Lajos – Magyarország kolozsvári főkonzulja, Kolozsvár
Ördög-Gyárfás Lajos – mérnök, Sepsiszentgyörgy
Papp Annamária – újságíró, Kolozsvár
Rostás-Péter István – újságíró, Kolozsvár
Somogyi Botond – lelkipásztor, újságíró, Kolozsvár

A címlapon a boroskrakkói református erődtemplom. Haracsek Lehel felvétele. A hátsó borítón magyarlapádi viseletbe öltözött lányok 2022. május 20-án, a Magyar Református Egység Napja alkalmából szervezett ünnepségeken. Kiss Gábor fényképe

Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza. Kizárólag géppel írt vagy nyomtatott, valamint Microsoft Word programban szerkesztett elektronikus kéziratokat fogadunk el.

Támogatók:
Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület
RMDSZ – Communitas Alapítvány
Hargita Megyei Kulturális Központ
Hargita Megye Tanácsa
Kovászna Megyei Művelődési Központ
Kovászna Megye Tanácsa

Médiapartnerek:

Ünnepnapok és új lehetőségek

Zsúfolásig telt templomok, kívül-belül ünneplőbe öltözött hívek, imára kulcsolt kezek, szóban-énekben, fohászban megfogalmazott hála annak, aki Urunk mindenkoron és mindenekfelett. Nagyon tömören így tudnám összefoglalni az eltelt egy hónapban Dél-Erdélyben és Erdővidéken lezajlott ünnepi egyházi eseményeket. S ha mindehhez hozzávesszük még a csíksomlyói, több mint háromszázötvenezres pünkösdi gyülekezést, világosan látjuk és érezzük azt a felhajtóerőt, azt a lelki töltetet, amellyel feltarisznyálva ki-ki nekivághat a szürke és hajtós hétköznapoknak. Akár hosszabb távra is. Nem akarok és nem is tudok belemenni abba, hogy az Evangélium hirdetésének és magyarázatának, az Ige üzenetének és értelmezésének mikéntje és hogyanja miben áll, mert ez az erre hivatott szakemberek, teológusok és a – szaknyelven szólva – „méltatlan bár, de elhívott és hivatalos" szolgák dolga. Maradjunk annyiban, hogy akit az üzenet megérint, az nem morfondírozik különösebben a helyzeten, hanem tudomásul veszi, megéli, és ez így rendjén is volna.

Arról szeretnék szólni csupán, hogy van nekem egy régi, nagyon jó emberem, földim, aki olyan családban nőtt fel, ahol a templomnak – összességében az egyháznak – mint intézménynek, tartalmi vonatkozásban pedig az Igének, a vallásnak, a hitnek helye nem volt. Sok idő telt el, jó emberem, gondolkodó fajta lévén, bizonyára alaposan meghányta-vetette a dolgokat, mígnem egy napon rájött, s ki is mondta a nyilvánosság előtt: vegyük tudomásul, hogy megmaradásunk egyetlen záloga és biztosítéka az egyház. Reményikkel folytatva: és az iskolánk. És a kultúránk.

Nos, egyebek mellett ebből a megközelítésből (is) felettébb hasznossá és fontossá válik az utóbbi hetekben lezajlott, imént említett eseménysorozat. Amelyről itt és most csak abból a megközelítésből ejtek szót, hogy milyen tartalmi lehetőségeket kínál a megteremtett – felújított, helyreállított – forma. Ott van például Dél-Erdélyben a tíz, helyreállított templom. A hívek száma egyre apad, ez nyilvánvaló és keserű ténymegállapítás. De az említett hajlékok azért kiváló eszközei – elnézést a meglehetősen pongyola megfogalmazásért – például kihelyezett, akár vándor eseményeknek. Egyháziaknak és világiaknak egyaránt. El tudok képzelni egy-egy kis, vagy nagyon kis lélekszámú gyülekezetben alkalomadtán olyan istentiszteletet vagy/és szentmisét, amelyet beszeg valamilyen időszerű kulturális eseményhez, évfordulóhoz, jeles naphoz illesztett műsor. És akkor a kettős eseményen részt vevők – helyiek és vendégek egyaránt – bizonyára feltöltődnek azzal az imént említett pozitív lelki töltettel, amellyel neki lehet vágni a következő szürke mindennapoknak. De ugyanúgy el tudok képzelni hasonló eseményeket, rendezvényeket olyan helyeken is, mint például a nagyajtai vártemplom, ahol minden adott, hogy a hit megélése mellett az úgymond világi szellemi táplálékból is nagy választékban és bőségesen kijusson az embereknek.

Nagyon remélem, hogy mind a szórványt, mind a tömböt illetően nyitott kapukat döngetek. Biztos vagyok benne, mert látjuk, hogy vannak olyan lelkipásztorok, akik küldetésüket nemcsak abban teljesítik, hogy az Evangéliumot hirdetik, hanem olyan új, kulturális, művelődési/közművelődési tartalmakat is kitalálnak, amelyekkel közösséget kovácsolnak össze. És abban is biztos vagyok, hogy mindenütt akadnak olyan világi emberek, főleg fiatalok, akikben ott bujkál az ötlet, a tenni akarás, a jó- és szépérzék.

Nem kell különösebben morfondírozni, hanem lépni és tenni, kihasználni kell a helyzetet. Főleg most, hogy kétévi böjt után újra eltelhetünk a mozgás szabadságával, s a kínálkozó lehetőségek sokaságával.

Berekméri Gabriella

A református egység ünnepe

Nagyszabású rendezvénysorozat zajlott Gyulafehérváron és Nagyenyeden

Az Alkotmányozó Zsinat 2009. május 22-én, Debrecenben fogadta el a Magyar Református Egyház alkotmányát, amely kimondta a Kárpát-medencei magyar református részegyházak alkotmányjogi egységét. Ezzel magyarországi, kárpátaljai, partiumi, erdélyi, délvidéki, felvidéki és tengeren túli tagok erősítették meg a soha meg nem szűnt hitvallásos és testvéri közösségüket. A reformátusok azóta évről évre megünneplik az összetartozásukat, a Magyar Református Egység Napját idén az Erdélyi Református Egyházkerület szervezte meg május 20–21-én, Gyulafehérváron és Nagyenyeden, de egyes programok már május 19-én, csütörtökön elkezdődtek.

A Magyar Református Egység Napjának részeként három kiállítás is megnyílt május 19–20-án Gyulafehérváron. Az érdeklődők Bethlen Gábor és Apafi Mihály által jegyzett dokumentumokat, évszázados könyveket, iskolai köteteket tekinthettek meg, megismerkedhettek egy Kárpát-medencei iskolatörténeti vándorkiállítással, valamint szemügyre vehették a 2015-ben indított Rómer Flóris Terv keretében felújított templomok és műemlékek sorát.

Elsőként május 19-én, csütörtök este nyílt meg a *Református iskolatörténeti mozaik* című tárlat a Római Katolikus Érseki Hivatal Egyházművészeti Múzeumában. A Református Tehetséggondozó Alapítvány által összeállított Kárpát-medencei iskolatörténeti vándorkiállítás harminckilenc nagy méretű képösszeállításban mutatja be a protestáns oktatás Kárpát-medencei térhódítását, kialakítását és megerősítését, a mozgalom meghatározó alakjait, valamint az oktatástörténet kiemelkedő településeit és intézményeit. A kiállítás megnyitóján Csűry István királyhágómelléki püspök a Róm 13,10 verssel köszöntötte az egybegyűlteket: „A szeretet nem tesz rosszat a felebarátnak. A szeretet tehát a törvény betöltése." A püspök hangsúlyozta: a felekezeti oktatást a szeretetre kell alapozni mindenkor, és a teljes társadalomnak ezt a pedagógiai módszert kellene alkalmaznia.

A tárlat kurátoraként Péter Csaba, a Kolozsvári Református Kollégium lelkipásztor-tanára a kiállítás által bemutatott történelmi adatokat ismertette. A reformációt követően párhuzamosan jelent meg és terjedt el a Kárpát-medencében is az anyanyelvi istentisztelet és oktatás. Az első iskolák, amelyek az egykori plébániai iskolákból nőtték ki magukat, az alapfokú oktatást szolgálták, majd kialakult a kollégiumi modell, amely azóta is szolgálja az egyházat. Debrecen, Pápa, Sárospatak sorába hamarosan Gyulafehérvár, Kolozsvár, Nagyenyed is bekapcsolódott, ahol református lelkészképzést végeztek, valamint a külföldi akadémiákon való továbbtanulásra készítették elő diákjaikat. Nagy Éva, a román Vallásügyi Államtitkárság tanácsadója köszöntőjében a protestáns tanintézményeket az anyanyelv szeretetével, szellemi gazdagsággal, a fiatalok lelki formálásával kötötte össze. Veres Stelian kanonok házigazdaként köszöntötte a jelenlevőket, figyelmükbe ajánlva a gyulafehérvári főegyházmegye ezeréves történelméből ízelítőt adó egyházművészeti kiállítást. Gudor Kund Botond nagyenyedi esperes köszönetet mondott a Gyulafehérvári Római Katolikus Érsekségnek a kiállítás megszervezésében való együttműködésért.

Másnap, május 20-án *Régi tankönyvek a protestáns oktatás szolgálatában* címmel nyitottak újabb kiállítást a gyulafehérvári Museicon nevű egyháztörténeti és egyházművészeti múzeumban. Az eseményen Gudor Botond esperes és Ana Dumitran muzeológus

„Itt vagyunk, és ezer év múlva is itt leszünk". Kiss Gábor felvétele

Pásztor Dániel tiszáninneni püspök áldást kér a felújított alvinci templomban. Illyés Szabolcs fényképe

mondott köszöntőt, Gordán Edina és Florin Bogdan szervezők pedig a tárlatot ismertették. A kiállítás a Collegium Academicum alapítása utáni évszázadok egy-egy szeletét mutatja be, kiemelten foglalkozva a gyulafehérvári időszakkal. Megtekinthetők Bethlen Gábor fejedelem eredeti adománylevelei, amelyekben a Tokaji Hétszőlő birtokkal és 20 ezer forinttal biztosította a Collegium Academicum működéséhez szükséges anyagi feltételeket, emellett a fejedelmi könyvtár két kötetét is kiállították. A gyűjtemény kiemelt darabja a Bethlen Gábor Dokumentációs Könyvtár legrégebbi nyomtatványa, Duns Scotus 1474-es munkája, valamint egy 14. századi antifonálé töredéke is látható benne. Megtekinthető Apafi Mihály két eredeti oklevele, amellyel 1662-ben Nagyenyedre költöztette a kollégiumot, tanárainak pedig kiváltságokat adott, emellett a kollégium törvényei, diáknévsora, kéziratos iskolai jegyzetek, a kollégium önképzőköri jegyzőkönyvei, a könyvtár 1752-es katalógusa, a *Theologiai Közlöny* című diáklap egyik száma, ösztöndíjak kimutatása, valamint fizikai kísérleteket ábrázoló kézirat és illusztráció. A kiállításon Johann Heinrich Alsted, Johann-Heinrich Bisterfeld és Philippus Ludovicus Piscator gyulafehérvári professzorok tankönyveit is meg lehet nézni, továbbá Kótsis János album amicoruma is felsorakozik. A kiállítás létrejöttéhez a Bethlen Gábor Dokumentációs Könyvtár, a Teleki Téka, a Román Akadémiai Könyvtár Kolozsvári Fiókkönyvtára, a Lucian Blaga Egyetemi Könyvtár és a Nemzeti Egyesülés Múzeuma járult hozzá, és június 5-ig látogatható.

Szintén május 20-án nyitották meg az *Ideje az építésnek* című kiállítást a gyulafehérvári Megyei Múzeumban, ahol Gudor Kund Botond esperes, Gabriel Pleșa, Gyulafehérvár polgármestere, valamint Ana Dumitran muzeológus köszöntötte az érdeklődőket. Az eseményen Pásztor Dániel tiszáninneni püspök megnyitotta a Magyar Református Szeretetszolgálat Szeretethíd programját is, amelynek idei jelmondata a következő volt: *Szeretethíd Kárpátaljáért*. A háború elől menekülők segítése mellett május 21–22-én Kárpát-medencei Református Önkéntes Napokat tartottak, jelenleg tizenkétezer önkéntes építi a szeretet hídját.

A Teleki László Alapítvány kiállítása a határon túli magyar műemlékek felújítását, restaurálási folyamatait, az építészeti és a restaurátori beavatkozások módszereit, a Rómer Flóris Terv eddigi eredményeit mutatja be interaktív elemekkel. Magyarország kormánya 2015 októberében indította el a Rómer Flóris Tervet, amelynek lebonyolítója a Teleki László Alapítvány, célja pedig a határon túli, magyar vonatkozású épített örökség feltárása, megóvása és megismertetése. A Nagyenyedi Református Egyházmegyében közel ötven templom (jelentős hányadában műemlék templom) részesült részleges, teljes felújításban, vagy templomrestaurálási terv elkészítésében. A felújítások értékes épületeket mentenek meg a pusztulástól, a restaurátori beavatkozások korábban nem ismert freskókat és műrészleteket tártak fel. A kiállított tablók látványelemei középkori templombelsőre utalnak, amelyek interaktív foglalkoztató térrel bővülnek ki, ahol a látogatók falképeket restaurálhatnak, falakat kutathatnak, régészkedhetnek, valamint forgatható hengerek segítségével felújított vagy felújításra szoruló falképsorozatokat rakhatnak ki. A kiállítási tablók szövegei román nyelven is olvashatók.

Népszerű az iskolatörténet a kutatók körében

A Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet Egyháztörténeti Tanszéke hetedik alkalommal is megrendezte az egyháztörténeti konferenciáját május 19–20-án. Az eseményt idén az Erdélyi Református Egyházkerület társszervezésével Nagyenyeden tartották.

Az oktatás, tanítás, tanulás témakörei uralták az idei konferencia tematikáját, hiszen az egyházkerület 2022-t a református oktatás évének nyilvánította, megemlékezve Bethlen Gábor fejedelem négyszáz évvel ezelőtti iskolaalapításáról. Egy 1656-os Apáczai-idézet, *„Az iskolák fölöttébb szükséges voltáról”* adta az esemény címét, amelyen negyvenegy előadó mutatta be kutatásait a gyulafehérvári-nagyenyedi kollégium történetének témakörében, emellett kitekintettek a Kárpát-medencei magyar református, lutheránus és unitárius iskolák, kollégiumok, valamint a jelenkori protestáns oktatás történetére is. Az előadások három szekcióban, három helyszínen zajlottak párhuzamosan.

A konferencia megnyitóján Szegedi László Tamás püspökhelyettes a nagyenyedi kollégium egykori diákjaként a Zsid 10,39 verssel köszöntötte az egybegyűlteket: „De mi nem a meghátrálás emberei vagyunk, hogy elvesszünk, hanem a hitéi, hogy életet nyerjünk.” A generális direktor felidézte, hogy Erdély oktatási intézményeiben a helytállás, hit embereit nevelték az évszázadok alatt, akik nem hátráltak meg a nehéz történelmi időkben sem, így a múltból erőt merítve méltók lehetünk a jövőre is. Szegedi László ugyanakkor felhívta a figyelmet arra, hogy a nagyenyedi kollégiumban egyensúlyban volt a tudomány és teológia tanítása, a lélek ápolása mellett arra is nagy hangsúlyt fektettek, hogyan kell túlélni a mindennapokat. „Az első iskola a templom.

Magyarlapádi fiatalok tánca. Kiss Gábor felvétele

Addig lesz nagy egy nemzet, amíg a templomba, a gyülekezet közösségébe a gyerekeket egészen fiatalon behozzák" – tette hozzá a missziói előadó.

Az idei konferencia az eddig szervezettek közül a legnagyobb, az előadók nagy létszáma pedig bizonyítja, hogy az iskola- és oktatástörténet népszerű téma a kutatók körében – mondta el Kolumbán Vilmos József szervező, a Protestáns Teológiai Intézet rektora. „Az elmúlt évszázadokban számtalanszor bebizonyosodott, hogy az oktatás és a tanulás megtartó erő a közösségekben" – indokolta az idei témaválasztást.

A kétnapos konferencián a következő előadások hangoztak el: Buzogány Dezső: *Diákélet a Gyulafehérvári Kollégiumban. Alstedius tanulmányi beosztása a diákok számára*; Ősz Sándor Előd: *A Bethlen-kollégium gyulafehérvári korszakának oktatói és diákjai*; Gudor Kund Botond: *A gyulafehérvári-sárospataki kollégium életének 44 éve Erdélyben*; Tóth Zsombor: *A 17-18. századi hugenotta recepció erdélyi centruma: Nagyenyed és szellemi környezete*; Verók Attila: *Mivel fűtöttek az „enyedi kohó"-ban? A nagyenyedi református kollégium szellemi olvasztótégelye: a könyvtár*; Rácz Emese: *„Könyveknek szörnyü szük voltok miatt". A könyvbeszerzés lehetőségei és eszközei a nagyenyedi kollégiumban*; Gordán Edina: *Dézsi Márton tanítványai 1671 és 1676 között*; Oláh Róbert: *Erdélyi diákok ismeretlen bejegyzései németalföldi album amicorumokban*; Csorba Dávid: *Enyedi diákok Zürichben (az ún. Csécsi-ösztöndíj); Kimpián Annamária: Csajághy János (kb. 1673–1712) kuruc brigadéros iskolai jegyzete*; Bibza Gábor: *„Okos teremtett állat", avagy Gyalakúti Lázár János és a felvilágosodás kezdetei Erdélyben*; Bartha Zoltán: *A Kolozsvári Református Kollégium 18. századi mecénásai. A Bánffy család*; Tasnádi István: *Út a püspökség felé – Zágoni Aranka György pályaképe*; Kolumbán Vilmos József: *Köpeczi Bodosi Sámuel tanulmányai és peregrinációja*; Hegyi Ádám: *Bázeli disputációk hungarus paratextusai 1586–1759*; Szögi László: *A református peregrináció és a hazai református felsőoktatás mennyiségi adatai és feldolgozásának problémái 1588–1918*; Durovics Alex: *Amit a számok mutatnak. Diákok az ágostai hitvallású líceumokban (1790–1850)*; Kónya Annamária: *Egy kissé elfeledett iskola. A kassai református iskola története a kora újkorban*; Kónya Péter: *Felső-Magyarországi rendek Kollégiuma, az első magyarországi evangélikus főiskola*; Zsigmond Attila: *„…rector Zilahensis, tandem academias salutavit…" A zilahi rektória mint karrierlehetőség, 1646–1800*; Szabadi István: *Kora újkori neolatin költészet a Debreceni Református Kollégiumban*; Bozzay Réka: *A debreceni kollégiumnak nyújtott holland, svájci és angol segély története*; Kovács Mária-Márta: *Erdélyi református kollégiumi gyűjtemények ötvöstárgyai*; Molnár Lehel: *Scholae militantes. Fegyelmezés 1719-ben a tordai Unitárius Gimnáziumban*; Pálfi József: *Keresztesi József és a váradi iskola újraszervezése*; Somogyi Alfréd: *Líceumtól a teológiáig. Református oktatás Losoncon a 17–20. században*; Tárkányi István: *A Skóciai Szabadegyház ösztöndíjának története*; Kovács Sándor: *„…mekkora hátramaradás kézírásban heverő könyveinknek, ki nem adhatása…" Unitárius nyomdaalapítási kísérlet 1814-ben*; Ballai Zoltán: *Államosított kollégiumok ingó vagyonának visszaszerzési kísérlete 2020–2021-ben*; Biró István: *A kolozsvári magyar felekezetközi egyetem története*; Petheő Attila: *Párhuzamos utak a Trianon utáni felvidéki református és világi oktatásban*; Tömösközi Ferenc: *A Komáromi Református Koedukált tanítóképző története*; Czinke Zsolt: *A Komáromi Református Egyházmegye Könyvtárának története a 20. század első felében*; Sógor Árpád: *Nagyenyed meghatározó szerepe id. Hegyi István (1914–2004) lelkipásztor életében*; Füstös Paul-Gabriel: *Kórusénekelés és zenei élet a Kolozsvári Református Kollégiumban a két világháború között*; Imreh Jenő: *Oktatási kérdések az 1848–49-es szabadságharc idején*; Földváryné Kiss Réka: *Pap László református dékán életútja*; Veres Emese-Gyöngyvér: *Élet a kollégiumban – Gyurka József csernátfalusi kántortanító önéletírásából*; Ambrus Mózes: *Lelkészképzés a Dél-Erdélyi Református Egyházkerületi Részben a második világháború alatt*; Szénási Lilla: *„Ezeket hirdessed és tanítsad!" A felvidéki református hitoktatás 100 éve, különös tekintettel a hittankönyvekre*; Kállai Benedek: *A Nyüvedi Református Iskola és az impériumváltás*.

Az elhangzott előadásokhoz kapcsolódó kutatásokból – az előző évekhez hasonlóan – idén is tanulmánykötet készül.

Egyszerre tíz templomban szólt Isten igéje

Tíz református püspök kért áldást tíz dél-erdélyi gyülekezetre – Csombord, Magyarlapád, Székelykocsárd, Gyulafehérvár, Alvinc, Marosszentimre, Szászváros, Kéménd, Algyógy, Magyarigen és Boroskrakkó – a pénteki hálaadó istentiszteleteken, május 20-án. Az elmúlt évtizedben több mint háromezer templomot újítottak fel a Kárpát-medencében, ebből négyszázat az erdélyi egyházkerületben. A dél-erdélyi templomok az egykor virágzó magyar kultúrát hirdetik ma is, és bár több település gyülekezete is szinte teljesen elfogyott vagy fogyóban van, a közös hálaadás éreztette az ünneplőkkel: nem vagyunk egyedül.

Magyarlapádon Kató Béla erdélyi püspök a Zsolt 100,4 alapján hirdette az igét: „Menjetek be kapuin hálaénekkel, udvaraiba dicsérettel! Adjatok hálát neki, áldjátok nevét!" Kató Béla a hálaadás jelentőségére és erejére hívta fel a figyelmet. Rámutatott: amikor hálaadásra nyílik a szánk, és bizonyságot tudunk tenni a szabadításról, megnyílik az életünk is.

Ugyanitt ünnepelt Novák Katalin köztársasági elnök is, aki elmondta: felelősségteljes feladat ma magyarnak

Csombordon a helyi fiatalok is kivették részüket az ünneplésből. Orbán Eszter fényképe

lenni. Háború, ideológiai rombolás idején a templomokat semmisítik meg először, mert tudják, hogy ezek a közösség megmaradásának kulcselemei. A mai templomépítésekkel, újításokkal és felszentelésekkel azt üzenjük, hogy itt vagyunk, és ezer év múlva is itt leszünk. A köztársasági elnök azt kívánta, egy évezred múlva is magyarul szóljanak, és testvérnek szólítsák egymást Magyarlapádon az emberek.

Marosszentimrén a Római levélből szólt az ige: „hanem öltsétek magatokra az Úr Jézus Krisztust; a testet pedig ne kényeztessétek úgy, hogy bűnös kívánságok ébredjenek benne." (13,14) Csűry István királyhágómelléki püspök rámutatott: azt hinnénk, ma már nincsenek csodák a világban, pedig az is csodának tekinthető, hogy az egyetlen lelket számláló marosszentimrei gyülekezet temploma újra megtelt. Meg lehet élni tehát újra a csodákat, ha bízunk Istenben, hogy megtart az elindított úton.

Kéménden 30 éve nem tartottak istentiszteletet, ezúttal azonban újra megtelt a templom. Steinbach József dunántúli püspök hirdette az igét a Zsolt 121 alapján, arra híva fel a figyelmet, hogy bár egymás segítségére vagyunk az összetartozásban, a legnagyobb segítségünk továbbra is Isten marad. „Tekintetem a hegyekre emelem: Honnan jön segítségem? Segítségem az Úrtól jön, aki az eget és a földet alkotta." (Zsolt 121,1–2)

Algyógyon a templom mellett az IKE megújult ifjúsági központjáért is hálát adtak. Az istentiszteleten Balog Zoltán dunamelléki püspök hirdette az igét a *Bibliaolvasó kalauz* által kijelölt versek alapján (Róm 13,11–14), hangsúlyozva, hogy „akkor van jövőnk, ha Isten világosságában nézzük a múltunkat, jelenünket, jövőnket".

Csombordon Fekete Károly tiszántúli püspök az egységnap vezérigéje alapján hirdette az igét: „Mit mondjunk tehát ezekre? Ha Isten velünk, ki lehet ellenünk? Aki tulajdon Fiát nem kímélte, hanem mindnyájunkért odaadta, hogyan ne ajándékozna nekünk vele együtt mindent?" (Róm 8,31–32) A püspök kitért arra, hogy a jelmondattá vált igében a hangsúly sohasem az ellenségen van, hanem azon a mindent elsöprő bizonyosságon, hogy Isten az Egyetlen: „Ha valakinek Istene van, akkor mindene van."

Magyarigen és Boroskrakkó közösen ünnepelt. Előbb Magyarigenben tartottak hálaadó istentiszteletet, ahol Géresi Róbert felvidéki püspök hirdette az igét az 1Kir 8,28–30 alapján. Biztatásként elmondta, hogy a hívők imádságai összekapcsolódnak a felvidékitől a dél-erdélyi szórványig. De nemcsak a templom lehet az imádság helye, hanem azon kívül is szólhatunk az Úrhoz, aki meghallgat. Az ünneplők ezután a boroskrakkói templomhoz látogattak, ahol ige, áldás és ima hangzott el.

Szászvárosban Szenn Péter horvátországi püspök a templomok és lelkek megújulásáról beszélt a Róm 13,11–14 versek alapján. Az igehirdetésen elhangzott, hogy bár a világnak más elvárásai vannak, nekünk, keresztyéneknek továbbra is Krisztust kell követnünk. „Az éjszaka múlik, a nappal pedig már közel van. Vessük el tehát a sötétség cselekedeteit, és öltsük fel a világosság fegyvereit." (13. vers)

Székelykocsárdon Halász Béla délvidéki püspök hirdette, hogy nemcsak templomot kell építeni, hanem gyülekezetet is, bevonva az ifjúságot, fiatalokat, gyerekeket, hiszen annak a közösségnek van jövője, ahol gyermekek is vannak. Az 1Kir 6,11–13 versekből szólt az ige, az Úr ígérete, hogy nem hagyja el népét.

Alvincen Pásztor Dániel tiszáninneni püspök a Zsolt 65,5 versre építette az igehirdetést: „Boldog, akit kiválasztasz, és közeledbe engedsz, hogy udvaraidban lakozzék. Hadd teljünk be házad javaival, templomod szentségével!" A püspök szerint a templomnak othonná kell lennie a gyülekezet számára, ahova betérhetnek a hívek ugyanúgy, mint az atyai házba.

Gyulafehérváron a hit, bizonyságtétel és hálaadás hármasára épült a Zán Fábián Sándor kárpátaljai püspök igehirdetése az Ézs 12,1–6 alapján. Biztatóan szólt a gyülekezethez, hangsúlyozva, hogy bár nem úgy látszik, hogy békés korszak várna ránk, mégis beteljesül az álom, mert Isten szava ígéri azt nekünk. „Ezért a békéért készek vagyunk könyörögni, készek vagyunk rá várni."

> *„...akkor van jövőnk, ha Isten világosságában nézzük a múltunkat, jelenünket, jövőnket."*

Az istentiszteleteken szolgálatot végeztek az egyházmegyék esperesei, lelkipásztorok, bekapcsolódtak a helyi közösségek tagjai, köszöntőket mondtak testvérgyülekezetek, valamint más felekezetek képviselői is. Gyerekek, felnőttek és idősek, itthon levők és határon túlról érkezettek egyaránt ünnepeltek, hálát adtak, tartalmassá, emlékezetessé téve az összetartozás napját.

Emléktáblát lepleztek le a régi nagyenyedi püspöki házon

Emléktáblát leplezett le Kató Béla püspök és Novák Katalin magyar köztársasági elnök az egykori nagyenyedi püspöki házon pénteken, május 20-án.

A tíz gyülekezet – Csombord, Magyarlapád, Székelykocsárd, Gyulafehérvár, Alvinc, Marosszentimre, Szászváros, Kéménd, Algyógy, Magyarigen és Boroskrakkó – által a teljes Kárpát-medencei református közösség ünnepelhette az összetartozást. Kiss Gábor fényképe

A régi püspöki lak bejáratánál álló emléktábla három nyelven hirdeti az épület eredeti rendeltetését: öt református püspök szolgálati és lakhelye volt 1784 és 1847 között. A kollégium mellett húzódó Bethlen utcában található ingatlanon a szomszédos, régi tanári lakásokkal együtt nagyszabású felújításokat végez az Erdélyi Református Egyházkerület az anyaország támogatásával, hogy az iskolának és a helyieknek is hasznos, önfenntartó komplexumot, egy modern borutcát alakítsanak ki.

A 17. század jelentős részében Gyulafehérvár adott otthont a református püspöknek, de ideiglenes jelleggel már korábban is laktak Nagyenyeden református püspökök Toronyai Máté és Tasnádi Ruber Mihály személyében. Később nagyenyedi lelkipásztorokat, Vásárhelyi Molnár Istvánt (1720–1728), valamint Dézsi Lázár György (1767–1773) és Szigeti Gyula István (1737–1740) kollégiumi tanárt választották meg püspöknek.

A püspökök szolgálati helyükön laktak megválasztásuk után is, de felmerült, hogy legyen egy állandó lakhely Nagyenyeden. Eperjesi Zsigmond püspököt 1782-ben hívták meg nagyenyedi lelkésznek, és özv. gr. Székely Lászlóné gr. Thoroczkai Zsuzsánna 1783. június 2-án a Miriszló (ma Bethlen Gábor) utcai házát a Református Egyházkerületnek adományozta. Eperjesi Zsigmond püspök 1784. október 18-án költözött be a püspöki lakba, és 1793. november 14-i haláláig lakott ott. Utódja, Keresztes Máté 1794 tavaszán foglalta el a püspöki lakot, azonban rá egy évre elhunyt. Abats János követte a püspöki székben, aki 1796. április 28-án érkezett meg a püspöki házba. Az ő idejében bővítették ki az épületet: megépült a konyha, a cselédház, a szekérszín és az istálló. A kollégium fával és munkásokkal segítette az építkezést. 1816-ban Bodola János nagyenyedi kollégiumi tanár lett a püspök, majd 1836-tól Antal János marosvásárhelyi kollégiumi tanár töltötte be a tisztséget, 1848 októberében azonban a forradalmi események miatt Marosvásárhelyre ment. Az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc alatt a püspöki lak megrongálódott, és bő tíz éven át elhagyatottan állt. A református püspökök székhelye 1854-től napjainkig Kolozsvár.

A nagyenyedi épületben, felújítása után, a kollégium tanárai laktak egészen az 1948-as államosításig, a rendszerváltás után pedig szociális lakásként működött. Az Erdélyi Református Egyházkerület a Bethlen Gábor Kollégium épületével és az utcában található három tanári lakással együtt kapta vissza az ingatlant. Ehhez visszavásárolták a szomszédos épületeket is, hogy egy egységes tömb kialakításával tervezhessék meg a jövőbeli komplexumot. Öt éve a magyar kormány támogatásával teljes felújítás, átalakítás zajlik, hogy az iskolát kiegészítve önfenntartó, a helyi közösség számára is hasznos épületegyüttest alakítson ki az egyházkerület. A projekt részeként borászatot, rendezvényszervezésre alkalmas helyszíneket és szálláshelyet is befogadnak majd a jelenleg felújítás alatt álló épületek.

Az egykori püspöki házban rendezvényterem, vendégszobák, kiállítótér kap majd helyet, tágas udvarral kiegészülve. A bejárat mellett felállított emléktáblán a következő felirat olvasható három nyelven: „E házban éltek és látták el hivatalukat az Erdélyi Református Egyház püspökei 1784 és 1847 között. Eperjesi Zsigmond 1748–1793, Keresztes Máté 1794–1795, Abacs János 1796–1815, Bodola János 1815–1836, Antal János 1836–1847. Helyreállíttatta az Erdélyi Református Egyházkerület a magyar kormány támogatásával 2022-ben.”

Ünneplés Gyulafehérváron

Közel kétezerötszáz résztvevővel zajlott le a Magyar Református Egység Napja május 21-én, Gyulafehérváron. A Kárpát-medence minden szegletéből érkeztek a hívek, hogy együtt élhessék meg a református egyház közösségének összetartozását. A dél-erdélyi szórványban megtartott idei egységnapnak különleges üzenete volt: minden magyar református számít.

Az egységnapi rendezvény Bethlen Gábor fejedelem szobrának leleplezésével indult az egykori Collegium Academicum épületének közelében. Deák Árpád nagyváradi szobrász alkotását Kató Béla püspök, Novák Katalin köztársasági elnök és Gabriel Pleșa gyulafehérvári polgármester tárta fel. A szobor tudósként, bibliaolvasó fejedelemként ábrázolja Bethlen Gábort, aki a magyar és román közösség számára egyaránt építő, hasznos intézkedéseket hajtott végre. A Collegium Academicum intézményét 1622-ben alapította, ennek évfordulója előtt tiszteleg az idei egységnapi rendezvény, emellett az Erdélyi Református Egyházkerület 2022-t a református oktatás évének nevezte. A szobor talapzatán a fejedelem neve, születésének és halálának évszáma (1580–1629), valamint híres hitvallása áll: „SI DEUS PRO NOBIS, QUIS CONTRA NOS” (ROM 8,31) COLLEGIUM ACADEMICUM 400 (1622–2022). („Ha Isten velünk, ki lehet ellenünk?” – Róm 8,31.)

Az ünnepség kezdetén Kató Béla erdélyi püspök házigazdaként köszöntötte a vendégeket. Felhívta a figyelmet arra, hogy pontosan tizenhárom évvel ezelőtt, 2009. május 21-én Debrecenben alakult meg a Magyar Református Egyház, és azóta először ünnepeljük szórványban az egységnapot. „Ez is bizonysága annak, hogy Gyulafehérváron is lejárt a felejtés ideje, azoknak az ideje, akik a fejedelem emlékét ki akarták törölni. Ma már a többség képviselői is úgy gondolják, gazdagabbak lesznek, ha beemelik magyar református értékeinket

Egyszerre tíz templomban szólt a hálaadás Dél-Erdélyben – a boroskrakkói református templomban is. Haracsek Lehel felvétele

a város történetébe" – fejtette ki a püspök. Kató Béla továbbá hangsúlyozta: a magyar református közösség testvéri kezet nyújt románnak és németnek, lutheránusnak, unitáriusnak, ortodoxnak, római és görögkatolikusnak egyaránt. A 400 éves kollégiumról való megemlékezés mellett a kulturális, szellemi környezetet is ünnepeljük, amelyből kinőtt – nemcsak a kollégiumot, hanem az országot átfogó egészet, a fejedelem művelődéspolitikáját, amely ma is szolgálja jogutódai, a nagyenyedi kollégium és a kolozsvári teológia által Erdély szellemi felemelkedését.

Bethlen Gábor akkor alkotott Erdély földjén maradandót, amikor mások pusztítottak – mondta el ünnepi beszédében Novák Katalin köztársasági elnök. 400 év telt el, de bennünket ma is lenyűgöz és kötelez a református fejedelem, hogy „építsünk téglából és habarcsból épületeket, igéből és hitből lelki, szellemi védőbástyákat. A kettő együtt, anyag és szellem, test és lélek – ez a templom." A köztársasági elnök hangsúlyozta, a határon túli magyar közösségek építése és megmaradása olyan közös érdek, amely sosem szól mások ellen. „A köldökzsinórt az anyaország és a tőle elszakított magyarok között soha nem fogjuk és nem hagyjuk elvágni" – jelentette ki Novák Katalin.

Kelemen Hunor miniszterelnök-helyettes, a Romániai Magyar Demokrata Szövetség elnöke szerint Bethlen Gábor Kelet-Európában példaképként állhat bármelyik nemzet politikusa előtt. „Bethlen Gábor éles szemmel, előrelátó képességgel és sok tapasztalattal jutott arra a következtetésre is, hogy építkezni – különösen, ha egy kis népről van szó – csak úgy lehet, ha béke van. Ha az erőt, energiát, az emberi életeket nem háborúskodásra, pusztításra használják fel, hanem az alkotásra figyelnek" – mondta el a miniszterelnök-helyettes, majd hozzátette: a szoborra tekintve jusson eszünkbe, hogy érdemes küzdeni azért, amiben igazán hiszünk.

Bethlen Gábor fejedelem érdemei nem vitathatók, Erdély egyik legvirágzóbb időszaka köthető a nevéhez.

Gabriel Pleșa gyulafehérvári polgármester a kötelességről beszélt, hogy nemzetiségtől függetlenül építsük tovább elődeink hagyatékát. Bethlen Gábor fejedelem érdemei nem vitathatók, Erdély egyik legvirágzóbb időszaka köthető a nevéhez, így ma méltón tér vissza a vár szívébe, az általa alapított Collegium Academicum közelébe. Victor Opaschi vallásügyi államtitkár elmondta: a hitbeli és vallásszabadság a demokrácia alapértékei, az államtitkárságnak pedig elsődleges feladata a felekezetek, valamint az egyházak és az állam közötti jó kapcsolat fenntartása. Gudor Kund Botond esperes szerint az erdélyi református végvárrendszer lelki megerősödésének lehettek tanúi az egybegyűltek, hiszen a százból egy elveszett juh példázatához hasonlóan bebizonyosodott, hogy az utolsó református is számít. „Krisztust keresve a dél-erdélyi szórványainkban élő utolsó reformátusokat is megtalálhatjuk" – jelentette ki az esperes.

Az istentiszteleten az apostoli köszöntést Csűry István királyhágómelléki püspök mondta el, a Róm 14,1–4 alapján a lekciót Géresi Róbert felvidéki püspök olvasta fel, a bűnvalló imát Zán Fábián Sándor kárpátaljai püspök, a prófétai imát pedig Pásztor Dániel tiszáninneni püspök mondta el.

Balog Zoltán dunamelléki püspök a Zsolt 133 alapján hirdette az igét: „Zarándokének. Dávidé. Ó, mily szép és mily gyönyörűséges, ha a testvérek egyetértésben élnek! Olyan ez, mint mikor a drága olaj a fejről lecsordul a szakállra, Áron szakállára, amely leér köntöse gallérjára. Olyan, mint a Hermón harmatja, amely leszáll a Sion hegyére. Csak oda küld az Úr áldást és életet mindenkor." Az igehirdetés során elhangzott: nehéz cipelni a magyar történelem terhét, tőle várni a megtartatást, mert a történelem önmagában nem tart meg. Az ige azt üzeni: jó közösségben együtt lenni – ez az ember alapvető állapota, teremtési rend. Bár a hétköznapok kihívásai közepette úgy tűnik, nehéz együtt lennünk, közösen gondolkodnunk, a zsoltár mégis arra biztat, hogy gyönyörűséges a közösség, hiszen oda küld áldást az Úr, ahol a testvérek együtt vannak. Balog Zoltán továbbá elmondta: az egyben tartó erő maga Jézus Krisztus, belőle jön a keresztyén szeretet mindenki iránt – ez a szeretet összehoz és helyreigazít. Egyedül ő képes legyőzni a gyűlöletkeltést, a hamis propagandát, ennek pedig jó példája az együvé tartozás: „Mi már együtt vagyunk. Legyen így együtt a nemzet is."

Az Úr imádságát Halász Béla délvidéki püspökkel mondhatták el a hívek, az úr asztalához Szenn Péter horvátországi püspök hívta a gyülekezetet. A szereztetési igét Fekete Károly tiszántúli püspök olvasta fel, majd Steinbach József dunántúli püspök mondott imát. Az *Apostoli hitvallás*t Krasznai Csaba, az amerikai Kálvin Egyházkerület püspöke mondta el, a nyilvános vallástételt és fogadalmat, bűnbocsánat-hirdetést, meghívást az úrasztalához Vass Zoltán torontói lelkipásztor vezette. Záró áldást Kató Béla erdélyi püspök mondott.

Az ünnepi istentiszteleten a barátosi fúvószenekar, valamint a nagyenyedi Bethlen Gábor Kollégium és a Kolozsvári Református Kollégium kórusa szolgált.

Somogyi Botond

Felemelő és összekovácsoló napok

A református egység napját ezúttal inkább egységnapoknak lehetne nevezni, hiszen – amint Tussay Szilárd főszervező fogalmazott – május 21-ét két napon keresztül konferenciák, kiállítások, templomavatások és más programok előzték meg. Május 19–20-án a nagyenyedi Bethlen Gábor Kollégiumban *Az iskolák felettébb szükséges voltáról* címmel tartottak egyháztörténeti konferenciát, amelynek alapját az adta, hogy az erdélyi fejedelem éppen 400 éve, 1622 májusában alapította Gyulafehérváron a Collegium Academicumot. Különben ennek jegyében telt a háromnapos ünnepség is, s ennek tiszteletére nyilvánította az idei esztendőt az erdélyi református egyház az oktatás évének.

Az idei ünnepséget körülölelő eseménysorozat kiemelt alkalma volt, hogy tíz dél-erdélyi egyházközség templomának felújításáért egyszerre adtak hálát május 20-án. Csombord, Magyarlapád, Székelykocsárd, Gyulafehérvár, Alvinc, Marosszentimre, Szászváros, Kéménd, Algyógy, Magyarigen és Boroskrakkó református templomaiban egy időben tartottak istentiszteletet a tíz Kárpát-medencei püspök vezetésével, előtte pedig a Generális Konvent ülésezett, amelyen a Kárpát-medence 63 egyházmegyéjének vezetősége képviseltette magát.

A lapádiak vállalták, hogy szombatra megsütik a kenyereket, a csombordiak viszik a bort, az enyedszentkirályiak pedig a virágot.

Nagy meglepetés Magyarlapádon

Magyarlapádra már jóval az istentisztelet megkezdése előtt megérkeztem. A parókiára betérve régi teológus kollégám fogadott. Borbándi András ki sem látszott a munkából. „Tudtuk mi, hogy tíz gyülekezetben tíz püspök fog igét hirdetni, de azt nem, hogy hozzánk épp Kató Béla jön, ráadásul Novák Katalin államelnökkel” – mondta sietve, s már el is tűnt az egyik ajtóban szabadkozva, hogy amennyiben hívtam volna korábban telefonon, valószínűleg nem tud válaszolni. „A hívek az elején azt hitték, az egész csak vicc, annyira meglepődtek” – vette át a szót Borbándi Erika lelkipásztornő, András felesége. Azonnal presbiteri gyűlést hívtak össze, mozgósították az asszonyokat, munkához láttak. Mindezek mellett a gyulafehérvári úrvacsorás istentiszteletre is készülni kellett, hiszen a kis fehérvári gyülekezet nem tud minden költséget állni. A lapádiak ezért vállalták, hogy szombatra megsütik a kenyereket, a csombordiak viszik a bort, az enyedszentkirályiak pedig a virágot.

A templom körül már javában folytak az előkészületek, s az is látszott, hogy a templomavatást megelőző napokban szorgosan csinosítgatták a járdát, a környéket, gondos női kezek pedig virágokat ültettek. Igazi népünnepéllyé változott a környék, sokan népviseletbe öltözve foglaltak helyet a templom körül elhelyezett padokon. A kicsiny hajlékba ugyanis a meghívottak miatt nem fért be mindenki: márpedig sokan voltak, hiszen nemcsak a helyiek szerettek volna részt venni a hálaadó istentiszteleten, hanem érkeztek Tasnádról és Hajdúnánásról is, a két testvérgyülekezetből. Erről már Tamás Etelka világosított fel, aki a gyülekezet egykori harangozója volt, férje pedig korábban az egyházközség gondnoka.

A vendégeket a helyi gyermekek éneke fogadta, akik rendkívül izgatottan várták az eseményt. Az iskola növendékei régóta készültek az ünnepi műsorral. A kicsik külön fellelkesültek attól, hogy megtudták, Novák Katalin is a faluba látogat – osztotta meg a diákok lázas készülődéssel járó érzéseit Molnár Melinda, a lapádi oktatási intézmény magyar szakos tanárnője.

Kató Béla igehirdetését követően Borbándi András helybeli lelkipásztor meghatódottan köszönte meg, hogy a

Novák Katalin magyar köztársasági elnök a magyarlapádi ünnepségen. Kiss Gábor fényképe

magyar állam az elmúlt években hathatósan segítette az erdélyi magyarokat, reformátusokat. Ezt követően Novák Katalin üdvözölte az egybegyűlteket. „Beleborzongtam, amikor olvastam, hogy Magyarlapádot ezer éve említik először az okiratok Szent István király feleségének, Gizellának birtokaként. Valami sorsszerűség van abban, hogy első magyar női köztársasági elnökként itt lehetek. A templomok felújítása nem véletlen, azokkal közösségeket is szeretnénk építeni, és üzenni szeretnénk, hogy mi itt leszünk ezer év múlva is" – fogalmazott az államelnök.

Egybetartani a közösséget

Azt hiszem, az egész ünnepség, az igehirdetés, a magyarlapádi hívek méltóságteljes ünneplése összefoglalható a 100. zsoltár szavaival, amelyből az istentiszteleten a 4. vers hangzott el, s amely a templomban is olvasható: „menjetek be az ő kapuin hálaadással, tornácaiba dicséretekkel; adjatok hálákat néki, áldjátok az ő nevét!"

Istentisztelet után a meghívottak szeretetvendégségen vettek részt a templom melletti szórványiskola épületében, az államelnököt és kíséretét pedig a népviseletbe öltözött helyiek népzenével szórakoztatták. Közben az udvaron Kiss Istvánnal beszélgettem, aki a többi gyülekezeti taghoz hasonlóan óriási örömnek nevezte, hogy nemcsak a püspök, hanem az államelnök is meglátogatta a gyülekezetet. „Rengeteget dolgoztunk a templomfelújítás alkalmával, a mellette levő szórványiskolát is újjáépítettük. Én is sokat közmunkáztam a lapádiakkal együtt. Éppen itt lakom a templommal szemben" – mutatott kissé szomorúan a szomszédos telekre. István bácsinak ugyanis három unokája van, de ritkán láthatja őket, mert gyermekei már nincsenek a faluban, szétszóródtak Székelyföldtől a magyarországi Maglódig. „Mi idősek itt maradtunk, s bár a gyülekezet folyamatosan apad, próbáljuk egybetartani a református magyarságot" – magyarázta lelkesen, s meghívott a július közepén tartandó néptánctalálkozóra is.

> *Az Úr háza sehol sem maradt üresen, hiszen számos gyülekezetből érkeztek hívek a felújított templomokba.*

A magyarlapádi templomszenteléssel egy időben olyan helyeken is felhangzott Isten igéje, ahol már alig élnek reformátusok. Ám az Úrnak háza sehol sem maradt üresen, hiszen a szervezésnek köszönhetően számos gyülekezetből érkeztek hívek a felújított templomokba. Alvincre például Marosdécséről és Felvincről is. Ráadásul anynyian, hogy a décsei lelkipásztor, Gábor Ferenc szerint sokan kénytelenek voltak végigállni a több mint kétórás ünnepséget.

Találkozás a Custozza téren

Az egységnap főrendezvénye Gyulafehérvár történelmi belvárosában, a Custozza téren volt, ahova a várthoz képest sokkal többen érkeztek. Már reggel kilenc óra után kezdtek szállingózni a buszok Erdély különböző részeiről. A Brassói Egyházmegyéből csupán alig több mint negyvenen, ám jöttek Székelyföldről és a Partiumból is, Királyhágómelléket például a kilenc egyházmegyéből hét képviselte.

A Maros-Mezőségi Egyházmegyéből 71 személy jelentkezett. „Két busszal érkeztünk, de ha hamarabb tudtuk volna hirdetni a templomokban az eseményt, még többen jöttünk volna" – magyarázta lapunknak Csenteri Levente meggyesfalvi lelkipásztor.

A Küküllői Egyházmegyéből viszont még többen, mintegy százhúszan jöttek a főrendezvényre. Mezőcsávásról is sokan érkeztek, akik a téren magyarországi testvérgyülekezetükkel találkoztak. A 45 nyírbátorit Fazekas Ferenc lelkipásztor vezette, aki elmondta, egy nappal korábban indultak el a Nyírségből, meglátogatták Tordát és Nagyenyedet, Tövisen szálltak meg, onnan érkeztek Fehérvárra.

Kétnaposra tervezte a kirándulást Szabó László marosvásárhely-felsővárosi lelkipásztor is, aki a gyülekezetből 26 fiatallal érkezett az egységnapra. Ők vonattal tették meg az utat, az ünnepség után pedig Alvincre igyekeztek, ahol a magára hagyott, de felújított papi lakban foglaltak szállást.

A fehérvári rendezvényre Magyarországról persze nemcsak a Nyírségből jöttek. Németh Kornél a gyulafehérvári testvérgyülekezet tagjaként Székesfehérvárról ötödmagával érkezett. „Felemelő érzés, hogy újra találkozhatunk református testvéreinkkel, s ilyen nagyszabású rendezvényen vehetünk részt. Hálásak vagyunk azért, hogy a Kárpát-medencéből ily sokan együtt hallgathatjuk Isten igéjét és egymással ismerkedhetünk" – osztotta meg élményeit a presbiter, akinek pólóján a „Jézus hív" feliratot lehetett olvasni. „Jézus magához hív, hiszen ő az egyház ura. Ha pedig mi hívjuk segítségül, akkor ő jelen lesz, s ott lelki élet támad" – magyarázta Németh Kornél, aki azt is elmondta, jó érzés a történelmi téren lenni, ahol évszázadokkal ezelőtt református eleink sétáltak, s a közel levő katedrálisban hallgatták Isten igéjét.

A magyarlapádi református templomban Kató Béla erdélyi püspök a Zsolt 100,4 alapján hirdette az igét: „Menjetek be kapuin hálaénekkel, udvaraiba dicsérettel! Adjatok hálát neki, áldjátok nevét!”. Kiss Gábor felvétele

Megkeresni az elveszettet is

Az egységnapi ünnepség során köszöntőbeszédet mondott többek között Kató Béla erdélyi püspök, Kelemen Hunor RMDSZ-elnök, Gabriel Pleșa polgármester és Novák Katalin magyar államelnök. Gudor Kund Botond gyulafehérvári lelkipásztor szerint az erdélyi-hegyaljai ember számára május 20–21-e valódi ünnep volt. „És nem elsősorban a templomok felújítása miatt, hanem azért, mert megerősödhettünk hitünkben, anyanyelvünkben és lélekben. Itt a környéken ugyanis az utolsó református is számít. Az evangélium parancsát betöltve kell cselekednünk, hogy a 99 juhot otthagyva megkeressük azt az elveszett egyet is” – fogalmazott Gudor.

Az ünnepi istentiszteletet úrvacsoraosztás követte, amelynek során mintegy kétezer-ötszáz résztvevő vette magához a szent jegyeket. Közben sokan böngészték a korábban osztogatott programfüzetet különböző alternatív kulturális események, programok, kézművesvásár után érdeklődve. Ezek azonban a korábbi egységnapi rendezvényekkel ellentétben idén elmaradtak. A résztvevők az Erdélyi Református Egyházkerület iratterjesztésének sátránál könyveket, egységnapi pólókat, ernyőket, kitűzőket és sok minden mást vásárolhattak, meglátogathatták a katolikus székesegyházat, s vezetett városnézés keretében a település történelmi belvárosát tekinthették meg.

A rendezvény megszervezése és zökkenőmentes lebonyolítása nem valósulhatott volna meg a számos önkéntes hozzájárulása nélkül. Nagy Eszter negyedéves hallgató ezzel kapcsolatban azt mondta: „rendkívül hálás vagyok, hogy itt lehettem. Öröm számomra, hogy a járványidőszak után ismét meg lehetett rendezni az egységnapot. Jó látni, hogy a testvérek a Krisztusban eljöhettek ide, hogy együtt ünnepeljenek. A közösség ereje mindig meghatározó és megerősítő, összekovácsoló erő tud lenni, ez ad kitartást a jövőre nézve is.” Eszter elmondta, az önkéntesek korán keltek, már hajnali öt órakor kezdték berendezni a teret. „A színpad mellett a felszólalók szövegének a kivetítését is kellett felügyelnem. A magyar felszólalók román szövegét, a román felszólalók magyar megfelelőjét vetítettem ki. Emellett a teológusokkal az úrvacsoraosztási szertartást irányítottuk” – magyarázta a munkáját Eszter. A teológiáról szinte testületileg jelen volt a diákság, mintegy 120-an érkeztek Kolozsvárról. „Számunkra nagy megtiszteltetés volt, hogy háttérmunkásokként lehetőségünk volt segíteni egy ilyen nagyívű rendezvény lebonyolításában” – fogalmazott a negyedéves teológushallgató.

Felemelő ünnepség

„Felemelő számomra az, hogy a Kárpát-medencéből ennyi ember összegyűlt, s érezhetjük az egymáshoz tartozást. Nekem fontos, hogy együtt vagyunk azon az úton, amelyen közösen vándorolhatunk Jézussal és együtt követhetjük őt. Örvendtem, amikor láttam, hogy Novák Katalin köztársasági elnök úgy kezdte szolgálatát, hogy arra áldást kért Istentől. Az is öröm, hogy az ő jelenlétében ünnepelhetjük a református egység napját. Ugyanakkor remélem, a következő években is fogjuk érezni és értékelni az összetartozásunkat” – osztotta meg érzéseit Szecsődi Árpáddal, az Agnus Rádió riporterével Buzogány Emese kolozsvári kórházlelkész.

„Jó, szép és felemelő volt” – összegzett az esemény végén Ábrám Zoltán marosvásárhelyi orvos, akivel a többórás ünnepség során több alkalommal is összefutottam. S közben fülembe csengett a reformátusok egységnapjának jelmondata, amely először 2009. május 22-én hangzott el Debrecenben, s amelyre Gudor Botond esperes is utalt köszöntőbeszédében: „Krisztus a jövő, együtt követjük őt”.

A *Művelődés* szerkesztősége köszönetet mond a *reformatus.ro* és az *Üzenet* munkatársainak az összeállítás létrehozásáért.

Összeállítás

Megújult a nagyajtai vártemplom

Ünnepi műsorral egybekötött hálaadó istentiszteleten avatták fel Nagyajtán a teljes egészében restaurált unitárius vártemplomot. Az erdővidéki falu, községközpont első templomának építése a 12–13. századra valószínűsíthető, a hajlékot a 15. század folyamán lebontották, illetve átépítették, ennek egyes részeit őrzi a mai templom. Az önrésszel is járó helyreállítást európai uniós forrásokból érte el a lelkes gyülekezet, amelynek lelkipásztora Fekete Levente. A munkálatok során a Szent László-legenda egyes elemeit ábrázoló falfestményrészleteket tártak fel és konzerváltak, kívül-belül megújult az egész templom, és eredeti állapotába építették vissza az évszázadok során az idő vasfoga által kikezdett, a templomot körülölelő, hárombástyás várfalrendszert. A bástyákban egyház- és helytörténeti, valamint néprajzi kiállítások nyíltak, a templomudvarban szabadtéri színpad és nézőtér is helyet kapott.

A májusi 7-i, sok száz résztvevő jelenlétében lezajlott ünnepi eseményen Kovács István unitárius püspök hirdette Isten igéjét. Köszöntők, és a helyreállítás részleteit, illetve folyamatát ismertető összefoglalók hangzottak el, a fiatalok ünnepi műsorral, az asszonyok pedig finom közebéddel tették fel a koronát a nagy napra. Alábbi összeállításunkban az eseményen elhangzott előadásokból közlünk hármat. (Művelődés)

Egyed Ákos

A magyar tudományos történetírás kezdetei Erdélyben

Nagyajtai Kovács István és gr. Mikó Imre együttműködése

A 19. században a történetírást Európa-szerte fontos közügynek tartották. Ez így volt Erdélyben is, ahol Nagyajtai Kovács Istvánt a modern magyar történetírás úttörői között tartották számon.[1] Köztük volt gr. Mikó Imre is, akinek nagy szerepe volt az 1848–49 utáni abszolutista rendszerben az erdélyi magyarság védelmében. Utóbbi a közös cél érdekében kereste a Kovács Istvánnal való együttműködés lehetőségét.

Kovács István a háromszéki Nagyajtán született 1799. május 3-án, unitárius székely határőri családban. Iskoláit a szülőfalujában kezdte, majd Székelykeresztúron és Kolozsvárt folytatta, mindkét helyen az unitáriusok kollégiumában, de 1823-ban a piaristák vezetése alatt álló líceumban szerzett jogi diplomát. Kolozsvárt kezdődött a hivatalnoki pályája is a Guberniumnál, s 1867-ben az erdélyi királyi legfelsőbb törvényszék tanácsosaként vonult nyugdíjba.

Történetkutatói munkásságát a reformkorban indította el, amikor kedvezőbb lehetőségek nyíltak a tudományművelés számára, egyebek mellett azért, mert több magyar lap is megjelent Kolozsvárt, például a *Nemzeti Társalkodó* (1830), amelyben a történeti forráskritikáról írt írásaival hívta fel magára a figyelmet, valamint azzal, hogy kifejtette érdekes véleményét a történetíró alakjáról. Szerinte „Ki nem tud pragmatika históriát írni, tudhat krónikát. Ki a világ históriája kidolgozására nem bír elég erővel, tudománynyal eléggel bírhat egy ország históriája kidolgozására. Ki nem lehet egy nemzet

Az ünnepi eseményre a helyi Áfonya citerazenekar műsora tette fel a koronát

historiográfusa, lehet egy ember biográfusa."[2] A történetírónak, miután tárgyát érintő adatokat a forrásokból összegyűjtötte, „azt kell kinyomoznia: „igaz-e mind, mi tárgyára nézve kútfejekben mondatik, vagy nem".[3] Mert a történetíró fő kötelessége „igazságnyomozás, igazságírás". Ő a nemzeti nyelvű történetírás tudatos művelését sürgette, mert „melyik olvasni tudó erdélyi lakó ugyanis az, ki őseinek, nemzetének, honjának históriáját édes anyanyelvén, értőleg s használhatólag kidolgozottan, olvasni ne szeretné".[4]

Nagyajtai Kovács egyik fő munkatársa kétségkívül gróf Kemény József volt, aki élen járt a forrásgyűjtésben és az erdélyi történetírásban. Ők ketten forráskiadvány-sorozat elindítását tervezték, amiből csak két kötet valósult meg, *Erdélyország történetei tára* címen. Kemény József nagyobb mértékben járulhatott hozzá a kötetek anyagának összegyűjtéséhez, Kovács István viszont a szerkesztés munkájából vállalt többet; ő írta kettőjük nevében az előszót és a jegyzeteket. Forrásközlésük jelentőségét abban látjuk, hogy ezzel lehetővé tették az erdélyi fejedelmi kor nagy részének tanulmányozását. Mivel a magyar nyelvű történetírás fejlesztését tűzték ki célul, ennek jó szolgálatot tett Mindszenti Gábor, Borsos Tamás és több más szerző anyanyelvű krónikájának közreadása.

Nagyajtai Kovács István kutatásai kiterjedtek a műemlékekre is. Legjelentősebb volt ezek közül a kolozsvári kutatása, amelyről beszámol a *Nemzeti Társalkodó* 1840–1841. évfolyamában *Vándorlások Kolozsvár várfalai körül* címen. Tanulmányával kiegészített egy korábbi összeírást,[5] amint maga írta: „némi hiányokat kipótoltunk, hibákat megigazíthatunk, tévelygéseket megcáfolhatunk és új ismereteket terjeszthetünk". A várfalak kutatása által Kovács István betekintést nyert a heraldika, ahogy ő írta, a „címertudomány" területére is. Amint kiderült, képes volt értelmezni a címerek jelképrendszerét is. A saját tapasztalatai és más példák vezették Nagyajtai Kovács Istvánt az erdélyi nemzeti múzeum fontosságának felismerésére. Egyébként Kemény József már 1837-ben hangoztatta, hogy a könyvtárát ilyen közcélra szánja, majd 1841-ben Kemény Sámuellel nyilvánosan felajánlotta gyűjteményét a létesítendő múzeumnak. Ezt tette gróf Gyulai Lajos is. Erre a kérdésre még visszatérek.

Kovács István történetkutatói és történetírói munkásságára felfigyelt a tudományos közvélemény, 1845-ben a Magyar Tudós Társaság történeti osztályának tagjává választották. Ekkor már összefoglaló műveket vártak tőle Erdélyt és Székelyföldet illetően. Végre 1847-ben hozzálátott Erdély történetének megírásához, de ezt 1848-ban félbeszakította a forradalom kitörése. Ő nem volt forradalmi alkat, nem kapcsolódott be a forradalomba, de nem utasította el teljesen az együttműködést a forradalom vezetőivel. Például Szentiványi kormánybiztos felkérésére elkészítette a kincstári uradalmak történetét. A szabadságharc utolsó heteiben Boczkó Dániel kormánybiztos a Kolozsvárt működő feljebbviteli törvényszék bírójává nevezte ki, de csak néhány ülésen vehetett részt a cári haderő beavatkozása miatt.[6]

A forradalom alapos változásokat eredményezett Erdély fejlődésében. Elég, ha a jobbágyság eltörlésére és a polgári egyenlőség kinyilatkoztatására hivatkozom. Az abszolutizmus idején a történetírás feltételei is megváltoztak: folytatni kellett a reformkori kezdeményezések megszakadt fonalát, és az új elvárásoknak is eleget kellett tenni. Nagyajtai Kovács István kapcsolatai megszakadtak ugyan Kemény Józseffel, de a történetírásnak új híve jelentkezett gr. Mikó Imre személyében, aki Kovács Istvánt kérte fel tanácsadójának bizonyos történetírói kérdésekben. Erről Mikó levélben értesítette Kovács Istvánt. A levél annyira érdekes, hogy ki kell térnem rá.

Kovács István történetkutatói és történetírói munkásságára felfigyelt a tudományos közvélemény, 1845-ben a Magyar Tudós Társaság történeti osztályának tagjává választották.

Mivel nemzetének hasznára kíván lenni – írta Mikó –, arra gondolt, hogy a székelység történetének megírására pályadíjat tűz ki, s emellett olyan forráskiadvány indítását tervezi, amely alapul szolgál majd Erdély összefoglaló történetének megírására. Mielőtt elképzeléseit nyilvánosságra hozná, szeretné megtudni Nagyajtai Kovács István véleményét. A levél nyomatékosan hangsúlyozza: alapos munka létrejöttét óhajtja elősegíteni: ezért arra kéri előbbit, vállalja el a székelység történetének megírását. Emellett a forráskiadást illetően is számít Kovács István támogatására.

Válaszában Kovács István Mikó tervéből indult ki, aki olyan székely történet tervét igyekezett meghirdetni, amely „mind a hazai, mind az európai

A hálaadó istentiszteleten Kovács István püspök hirdette Isten igéjét

közvéleménynek helyes fogalmat adjon, egyszersmind pedig a székely történet olvasóinak és íróinak jövendőre nézve is bizonyos tájékozási pontokat, irányt mutasson ki".[7] Szerinte kétes: „vajon a székely históriának éppen legnevezetesebb pontjára, például a nemzet eredetére nézve közvéleményt alapítható, elegendő adatok valaha hozhatnak-e napfényre minden búvárkodás és áldozatkészség mellett is". A kívánt adatok nagyrészt Erdélyben szerteszéjjel hevernek, következésképp feltárásuk hosszadalmas munkát igényel. (Most már tudjuk, hogy a székelyek eredetére nézve nem talált a kutatás konkrét adatokat.) Ezért a pályadíj kiírását nem javasolta. Mikó elfogadta Kovács István érveit, és nem írta ki a székely történelmi pályázatot, de annál inkább elfogadta a forráskiadás tervét. Mikó nem is késett sorozatot indítani *Erdélyi Történelmi Adatok* címen.

Ennek első kötetében hat fontos dokumentumot közölt Nagyajtai Kovács: 1. A marosszéki székely nemek és ágak lajstroma Marosszékben, 1545–1548. 2. Emlékezet a szentléleki várról, 1548. 3. A székelyek szabad sóját illető kiváltságlevél, 1568. 4. A székelyek fejenkénti katonáskodását tanúsító fejedelmi rendelet Udvarhelyszék minden rendű lakóihoz. 5. Az udvarhelyi várról, 1621. 6. I. Rákóczi György kiváltságlevele, amely megerősíti, hogy a királyi jog Székelyföldön nem létezik, 1636. A közreműködését Mikó megköszönte.

Azon a véleményen volt, hogy a magyar múzeumot ne állami pénzen, hanem saját erőből szervezze a magyarság Erdélyben.

Egy másik kérdés, amelyben együttműködtek, Mikó Imre nagy művéhez, az erdélyi nemzeti múzeumhoz (végül ebből Erdélyi Múzeum-Egyesület lett) kapcsolódik. Fő törekvését így fogalmazta meg: „Hogy Erdély magyar népiségének koncentrált múzeuma s ezzel egybekötött némi tudományos tűzhelye legyen, minden jók által érzett szellemi szükség."[8] Mikó erről is kikérte Nagyajtai Kovács véleményét, erről szól Nagyajtai Kovács egyik levele: „Nagyméltóságod a hónap 6-ról szóló levelére, melyet tegnap valék szerencsés venni, sietek nagy tisztelettel válaszolni." Az volt a nagy kérdés, hogy mi legyen gróf Kemény József nagy történelmi gyűjteményével, mivel utóbb „Landes-Muzeumot" írt a végrendeletében, holott 1842-ben a „Nemzeti Múzeumnak" ajánlotta fel. Mikó azon töprengett: „Vajon a Landes Muzeumot mi állítjuk-e vagy a kormány? S vajon keblünkben lesz-e az, vagy sokkal bizonyosabban Szebenben? Nékem úgy rémlik, hogy gr. Kemény kincsgyűjteményét vagy legalább annak gyöngyeit elveszítettük. Amint halljuk, a szász atyafiak kormányilag akarnak múzeumot állítani Szebenben."[9]

Nagyajtai Kovács nem tért ki a válasz elől, s természetesen a Mikó által feltett legfőbb kérdésből indult ki: „Mi legyen értelme végrendelete[10] azon pontjának, miszerint könyv- és kéziratgyűjteményét országos múzeum számára hagyta? Meggyőződésem szerént az, hogy gyűjteményét azon múzeum örökölje, melynek Kolozsvárott leendő felállíttatása országosan el van határozva, ez lévén tudtom szerént az elhunyt gróf akaratja a múzeumállítás eszméje foganatosításától fogva saját haláláig."[11] Kovács István jól látta, hogy a tervezés idején Kemény József és társai hol nemzetinek, hol országosnak vagy hazainak nevezték a leendő múzeumot, de „mindig azon feltétellel, hogy Kolozsvárott állíttassék fel".

Kovács István újabb levelében visszatért Mikó kérdésére a múzeum ügyében. Azon a véleményen volt, hogy a magyar múzeumot ne állami pénzen, hanem saját erőből szervezze a magyarság Erdélyben, mert „kétlem, hogy a kormány feladatának ismerné el, saját költségén állítani múzeumokat a birodalom egyes tartományaiban, s ha csakugyan annak ismerné, úgy is az erdélyi múzeum bizonyosan inkább szász hazánkfiai keblében, nevezetesen Szebenben állítatnék fel, mint köztünk".[12] Kovács István szerint gróf Kemény József sem változtatta meg azt a nyilatkozatát, hogy „gyűjteménye egy Kolozsvárott alakítandó múzeum alkotó részévé váljék, s úgy hiszem, a többi alapító urak: gróf Gyulai Lajos, gr. Eszterházy László, s akit még előbb említhetek vala, gr. Kemény Sámuel sem fogják változtatni".

A fenti véleményével is erősíthette Mikót abban, hogy ne adja fel eredeti tervét a múzeummal kapcsolatban. Ez pedig a nemzeti múzeum volt, de ebből a tervből Erdélyi Múzeum-Egyesület lett, amit sikerre vitt 1859-ben.[13] Ez tehát nem nemzeti múzeum volt, de bizonyos mértékig betöltötte annak szerepét is: gyakorlatilag múzeumi gyűjtőmunkát és akadémiai jellegű tudományművelést végezhetett.

Kinda István

Varjúvár kincse

Nagyajta állandó kiállítása elé

A mai napon Erdővidék egy jelentős turisztikai desztinációval gyarapodik. Olyan kulturális látnivalóval, a szabadidő tartalmas eltöltésére alkalmas helyszínnel, amely erősíti a nagyajtai identitást és messzire repíti a település hírnevét. A bástyákban felépült kiállítás a szemléletében és módszereiben is megújuló erdélyi magyar muzeológia egy újabb kísérleteként készült el.

Adott egy helytörténeti jelentőségű templom, egy műemlék épület, természetes anyagokból – fából, kőből és malterból épült markáns falszövettel, kívül-belül széljárta terekkel. Adott az a körülmény, hogy ezekben a terekben a hőmérséklet és a páratartalom nem állandó, hanem a szeszélyes környezeti körülmények függvénye.

A megrendelő kifejezte azt az igényét, hogy a bástyaszobák némelyikében adott esetben rendezvények, konferenciák, író-olvasó találkozók is helyet kaphassanak, sőt, alkalomadtán elszántabb zarándokokat is elszállásolhassanak itt – mindezt úgy, hogy a kiállítást ne kelljen félteni vagy átrendezni.

Ezeknek az együtthatóknak a mentén a kiállítástervezés szempontjait a következőkben határoztuk meg:

– mivel a falu és a vártemplom története nincs megírva, záros határidőn belül el kell végezni egy történeti-néprajzi kutatást,

– annak eredményeiből az ellenőrzött adatokat építjük be, a kiállítási forgatókönyvben a legérdekesebb történetekre fókuszálunk,

– amennyire lehet, természetes anyagokból építjük fel a kiállítást: fa, kő, üveg, fém alapanyagokat használunk,

– kerüljük a robusztus falak maszkolását, a védelemre és raktározásra szolgáló alapfunkció és eredeti kinézet megtartására törekszünk,

– kerüljük a környezeti hatásokra érzékenyen reagáló papír- és textilalapú értékesebb dokumentumok, műtárgyak használatát,

– hidegre és nyirkosságra kevésbé érzékeny technikát kell felvonultatnunk,

– a műtárgyakat elrejtett, zárható vitrinekbe helyezzük el,

– beépítjük a Kriza János-emlékkiállítás tárgyi anyagát, felszabadítva a régi harangozói lakot, hogy ezentúl ezek az értékek, Nagyajta kiállítása – vagy mondai fordulattal: a Varjúvár kincse – ténylegesen a várkapun belül legyen.

Nem szokványos falumúzeumot hoztunk létre, hiszen a helyszín nem ezt indokolja. Arra fektettünk hangsúlyt, hogy felfedező ismeretszerzésre, aktív pihenésre, akár elmélyült kutatásra alkalmas látogatóteret alakítsunk ki. Bár látszatra egy-egy bástyaszoba kevés elemet vonultat fel, az ott bemutatott információk tömege vaskos kötetre rúgna. Egy-egy tartalmat kiterítve teljes szobát beborító nyomtatott felületet képezhettünk volna ki, de arra törekedtünk, hogy munkára fogjuk a látogatót Nagyajta titkainak megszerzése érdekében.

A kapubástya a helytörténetet szolgálja. Földszintjén Erdővidékkel barátkoztatjuk a látogatót, térképpel, szöveggel, Kriza János veretes versével. A fölötte lévő szobák egyikében a település középkori múltját idézzük meg, a Nagyajta településnevet említő középkori okleveleken keresztül. Az eddigi kutatások alapján mindössze öt olyan oklevelet ismerünk Mohács előttről, mely Valentinus Nemes de Aython, Nagyajtai Pető Antal, Nagyajtai Nemes Miklós, ajtai Henter Gáspár szókapcsolatban említi a falunevet az 1400–1500-as években. Ezek mellett a Péterfy, Vass és Oláh családok 1606-ban Bocskai Istvántól elnyert lófősítő oklevele, valamint a szószéket faragtató Donáth György nagyajtai vásártartásra vonatkozó, 1703-ban Lipót császár által kibocsátott diplomája is megtekinthető. Megismerkedhetünk az osztrák császár hűségére feleskü dött nagyajtai nemesek, lófők és szabad székelyek 1602-es és 1614-es listájával is – leszármazottjaik ma valószínűleg itt ülnek a padokban.

Érintőképernyős felületen a látogató virtuális interjút készíthet az 1799-ben született Nagyajtai Kovács István történésszel, az Akadémia levelező tagjával, aki az 1800-as évek elejének helyi viszonyairól mesél, ugyanott digitalizált fényképek segítségével a 20. századi faluban bolyonghatunk. A legfelső szinten a falu családjainak névlistáját állítottuk össze a teljességre törekedve, a 17. századtól napjainkig, illetve a nagyajtai jelesek – közel 30 személy – életrajzai böngészhetők, különleges tálalásban.

Az északnyugati bástya felső terme a templom és a vár építéstörténetével kapcsolatos rendkívül gazdag tudásanyagot rejti. A látogatók számára itt beszélünk a magyar alapítású unitárius vallás egyediségéről, hitelveiről, a helyi közösség utóbbi évszázadokbéli felekezeti összetételéről. Bemutatjuk az unitárius egyház értékes klenódiumait, mozgóképes látnivalóként Dávid Ferenc 1568-as tordai beszédét nézhetjük meg Körösfői Kriesch Aladár animált festménye alapján.

Az alsó terem vetítések helyszíne lesz, a kétszeres Kossuth-díjas helyi születésű színésznek, Bihari Józsefnek állít emléket – három ikonikus filmbe is bepillanthatunk, amelyekben művészi alakítást nyújtott.

A bástyákban felépült kiállítás a szemléletében és módszereiben is megújuló erdélyi magyar muzeológia egy újabb kísérleteként készült el.

A délkeleti bástyában a néprajzé a főszerep. A gyilokjáróról nyíló szoba fontos digitális tartalmakat kínál. Költő Ágnes 1886-ban bekövetkezett szerelmi tragédiáját olyan balladában dolgozta fel a közösség, amely – meglepetésünkre – ma is gyűjthető. A balladát Toók (szül. Simon) Katalin adja elő. A ballada mint az egyik legértékesebb középkori folklórműfaj sajátosságairól dr. Pozsony Ferenc egyetemi professzor, a Kriza János Néprajzi Társaság tiszteletbeli elnöke beszél. A tragikus balladaeseményt korabeli újságcikkek és az egyházi anyakönyvek alapján sikerült rekonstruálni – ezt a nyomozói feladatot a látogatóval is el szeretnénk végeztetni. A küldetés sikerét egy digitális kvíz révén lehet letesztelni.

Nagyajta folklórja ma is gazdagodik. A falu mindeddig hiányzó településmondáját Fekete Levente álmodta meg – a művet az ő előadásában hallgathatjuk meg. A folklór mellett helyeztük el a helyi tárgyi néprajzi gyűjtemény restaurált darabjait – a bástyák raktározási funkciójára utalva, hiszen zömük a feldolgozott ballada születésének, kikristályosodásának az időszakában, a 19–20. században jött létre.

A három várbástya egyikében állandó helytörténeti kiállítás nyílt

A bástya alsó terme Tornai Endre András Munkácsy-díjas szobrászművész Kriza-portrészobra köré szervezve állít emléket Kriza Jánosnak. A pap, az unitárius püspök, a székely folklór gyűjtője animációs technikák révén maga adja elő életrajzát, illetve felel a látogató által választható kérdésekre. A terem üveges tárlói az életút fontos kéziratait, exkluzív személyes tárgyait, valamint fő művének, a *Vadrózsák*nak a kiadásait tárják elénk.

A kiállítás létrehozása során sokan sokféleképpen segítettek. Köszönjük mindazon helybéliek, szakemberek és intézmények támogatását, akik és amelyek előmozdították ügyünket az elmúlt tizenöt hónapban – ami egy állandó kiállítás esetében nagyon rövid idő. Fehér János művészettörténész a történelmi hitelességet, Baróti Hunor látványtervező és csapata a művészi ihletettségű formatervezést és grafikai megoldásokat biztosította, Hátszegi Zsolt médiaművész a régi képek megelevenítését, Domokos Levente restaurátor a néprajzi tárgyak állagvédelmi munkálatait végezte el, dr. Rigán Lóránd műfordító a kurátori üzenetet ültette át több nyelvre. Fekete Levente segítőkészsége, barátsága – és sürgetése – mögött végig ott volt az egyházközségért érzett felelőssége, patriotizmusa, érdekérvényesítő munkája.

Látni fogják, hogy a kiállítás megvalósítása nem kevés pénzügyi áldozatot követelt a megrendelő részéről. A keretek ugyan az ambiciózus koncepciót adott szinten berekesztették, adott feltételek mellett a kiállítás a továbbiakban modulárisan bővíthető, gyarapítható, árnyalható lesz. Néhány hónapon belül Baróti Hunor jóvoltából élesítve lesz a templombelső bemutatására kifejlesztett, telefonos applikáción keresztül működő hangos tárlatvezetés rendszere, mely által a látogatók nemcsak a bástyákban, de immár a templomban is művészettörténeti igényességű bemutatást és élményt kapnak a látottak mellé.

Végezetül a magam és a projektcsapatom nevében is megköszönöm az unitárius egyház képviselőinek, illetve Fekete Levente lelkésznek az irántunk mutatott bizalmát, és azt kívánom, hogy minél hosszabb ideig leljék örömüket a felújított épületegyüttesben és annak turisztikai hozadékában.

Isten áldja!

Ferenczi Z. Sámuel

„Épített örökségünk fennmaradásának záloga az élő örökség.”

A nagyajtai unitárius műemléktemplom és gyülekezet életében mérföldkő ez a nap: 2022. május hetedike. Ettől a mérföldkőtől visszafelé és előre egyaránt tekinthetünk. A holnapi nap, a vártemplom használatba vétele is ugyanannyira fontos, mint az eddigi kutatás, tervezés, kivitelezés és a képzőművészeti értékek feltárása, valamint restaurálása.

Tervezőirodánk archívumát fellapozva láthatjuk, hogy a Teleki László Alapítvány már huszonhárom éve, azaz 1999-ben elkezdte támogatni a kutatási munkálatokat. Húsz évvel ezelőtt, 2002-ben elkészültek az északnyugati bástya felújítási tervei, amelyeket részben kiviteleztek 2005-ben. 2008-ban a harangtorony felújításának tervezése is elkezdődött. Végül 2016-ban, vagyis hat éve a Linea tervezőiroda összeállította a megvalósíthatósági tanulmányt, 2018-ban pedig a kiviteli terveket. A szükséges engedélyek megszerzése – kétpolcnyi papír, azaz dokumentum elkészítése – után végre 2019. szeptember 26-án elkezdődött a kivitelezés.

A kutatás, tervezés és kivitelezés során született tizenöt szaktanulmány (a topográfiától a dendrológiáig, földradaros felméréstől a tartószerkezeti szakvéleményig, régészeti feltárástól a kőrestaurátori szaktervig) több mint 16 GB digitális anyagot képez. Több mint 30 szakember végezte a kutatást 12 szaktervező, gazdasági szakember és 6 műemlékvédelmi szakember irányítása alatt. A műszaki felügyelet során a tervezőcsapat több mint 2600 fotóval dokumentálta a munkát.

A kivitelezés során számtalan műemlékvédelmi helyreállítás történt, csak néhányat sorolunk itt fel, a teljesség igénye nélkül: a várfalszakaszok felső részének visszaépítése, a gyilokjárók részleges rekonstrukciója, a délnyugati bástya utolsó szintjének és tetőzetének visszaépítése, a kapubástya tetőzetének megemelése, tereprendezés, esővíz-elvezetés stb. Ezek mellett a vártemplom kapott pára- és hőmérsékletmérőket, 40 pótszéket, tűzvédelmi eszközöket, két

Várszínház. A templomudvarban szabadtéri színpad és nézőtér is helyet kapott.
Benkő Levente felvételei

helyen mellékhelyiségeket, templomi hangosítást, teljes körű belső és külső világítást, padfűtést, várszínpadot – amelyet Bihari Józsefről neveztek el, illetve élményt nyújtó, visszahívogató kiállítást is berendeztek itt. Olyan képzőművészeti értékeket restauráltak a szakemberek, mint például az egykori templomboltozat téglabordái, amelyek jelenleg a külső karzatfeljáró oldalfalát képezik, vagy a 15. századból származó Szent László-freskók.

Olyan képzőművészeti értékeket restauráltak a szakemberek, mint például az egykori templomboltozat téglabordái vagy a 15. századból származó Szent László-freskók.

A nagyajtai unitárius templom teljes felújítása majdnem 1700 négyzetméternyi épített felületet, és közel 9000 köbméternyi térrészt érintett. A költségtervezetben 647 euró/m²-es ár szerepelt, ez a projekt végére 909 euró/m²-re módosult. A kiviteli tervek több mint 111 ezer munkaórát és 3795 tonna anyagmozgatást írtak elő, ebben kiemelkedő tétel a 250 tonna kőanyag visszaépítése és a több mint 1700 tonna földmozgatás. Nagyon sok időt és energiát emésztett fel az is, hogy itt nem messze, Bölönben megtaláljuk és kibányásztassuk a darázskövet, amelyből a várfal koronájának reneszánsz díszítését részlegesen vissza lehetett építeni és kiegészíteni.

A kivitelezés során a Baumeister kivitelező cég részéről – mérnöki munkavezetéssel – több mint 15 kőműves (közülük 7-en helybeliek), 6 ács, valamint 5 fős épületvillamos-, 5 fős épületgépész- és 6 fős asztaloscsapat dolgozott. A munkálatokat a RegioConsult 8 fős pályázatíró csapata menedzselte, továbbá ellenmérnökök és műszaki felelősök felügyelték. A bástyákban levő állandó kiállítás megvalósításában több mint 50 ember vett részt.

Ezen a majdnem ezernapos úton szembe kellett néznünk a növekvő építőipari árakkal és a távolságot megkövetelő pandémiával. De ott voltak és vannak velünk ezen az úton – amelynek a mai nap csak egy állomása – azok a határon inneni és túli emberek, akik szellemiekkel és anyagiakkal támogattak abban, hogy a terveink megvalósulhassanak. Nélkülözhetetlen segítséget nyújtott a munkában az egyházközség vezetősége és egyházfiai, az ifjúsági egylet tagjai, valamint a helyi önkormányzat. A majdnem 200 fős csapatot mindvégig átfogta, szemmel, szóval, igével tartotta össze a gyülekezet lelkésze.

Kós Károly a *Bevezetés a Testamentum és Agrikultúra című kézirathoz* című írásában megfogalmazott óhajai ma is időtállóak: „Szeretném megérni, hogy kicsiny kis portámat olyan rendben lássam, ahogyan én azt elgondoltam magamnak. Legyen minden gondosan gondozva, tisztán művelve, rendben tartva... és azt szeretném, hogy gazdaságom, melynek minden épületét magam építettem, így szálljon az én maradékaimra." Ahhoz, hogy Kós Károly több mint száz éve megfogalmazott vágyai valóra váljanak, van még mit tennünk.

Hiszem, hogy itt nem ért véget ez a nagy csapatmunka. A régi harangozói ház, amit vendégfogadó épületként szeretnének hasznosítani, még felújításra vár, ugyanakkor a vártemplomhoz vezető út javítása is elengedhetetlen. Épített örökségünk fennmaradásának és fenntartásának záloga az élő örökség. Ahhoz, hogy a műemlékeinket át tudjuk adni a jövő generációjának, meg kell ismernünk azokat, és amellett, hogy folyamatosan gondozzuk, élettel kell megtöltenünk őket.

Végezetül azt kívánom, hogy nagyajtai gyülekezet minél többet használja ezt a templomot Isten dicsőségére.

Isten áldja mindannyiunkat!

(Elhangzottak 2022. május 7-én, Nagyajtán, a helyreállított unitárius vártemplom hálaadó ünnepségén.)

Jegyzetek Egyed Ákos írásához

1 Egyed Ákos: Nagyajtai Kovács István és az erdélyi magyar tudományos történetírás kibontakozása. In: *A korszerűsödő és hagyományőrző Erdély II.* Pallas-Akadémia, Csíkszereda, 1997. 175–191.
2 *Nemzeti Társalkodó*, 1833. II. félév, 4. sz.
3 Uo.
4 Uo. 1833. I. félév, 15. sz.
5 Pataki István, Páter Pál, Gyergyai Pál és Füzéri György *Descriptio civitatis Claudopolis* címmel 1734-ben összeállítottak egy ismertetőt, amelynek magyar fordítását Márkos Albert adta közre, *Kolozsvár leírása 1734-ből* címmel (Minerva, Kolozsvár, 1944).
6 Márkos Albert: Nagyajtai Kovács István. In: *Emlékkönyv az Erdélyi Múzeum-Egyesület félszázados ünnepére 1859–1909.* Kolozsvár, 1909–1942. 152.
7 Mikó Imre levélmásolata a kolozsvári Egyetemi Könyvtárban van. Ms. 3567. sz.
8 *Gyúljanak meg közöttünk is új oltártüzei az ismereteknek. Gróf Mikó Imre beszédei és felhívásai.* Összeállította Egyed Ákos és Kovács Eszter. EME, Kolozsvár, 2008. 33.
9 Uo.
10 Gróf Kemény József végrendeletéről van szó.
11 Mikó Imre leveleskönyve. I. kötet, 40. sz
12 Uo.
13 Bővebben l. Egyed Ákos: *Gróf Mikó Imre Erdély Széchenyije*. Debrecen, 2005.

Rostás-Péter Emese

„Dalában érez a nemzet”

Tudományos ülésszak a Romániai Magyar Dalosszövetség centenáriumán

„Ezelőtt 10 esztendővel, mikor a nagy világégés lángjai elhamvadtak, mi – erdélyi magyarok – úgy éreztük, hogy az anyaországtól való elszakadás után új oltárt kell építenünk évezredes kultúránk ápolására. Álmunk és hű vágyunk nemsokára valósággá változott, mert 1921. november hó 13-án harminc erdélyi dalárda kiküldöttei siettek Brassóba, és egyhangú lelkesedéssel rakták le az új oltár alapköveit [...] mi, akik itt maradtunk, hogy »megfogyva bár, de törve nem« őrt álljunk a végeken: hol örömmel, hol keserűséggel, hol reménykedve, hol csüggedve jártuk a kisebbségi sors Kálvária-útját, és ettük a kisebbségi sors keserű kenyerét. De ha mindenünk elveszett is, mégis megmaradt valami a számunkra. Megmaradt egy kincsünk, amit senki el nem vehet tőlünk, s amely örökké élni fog. Ez a kincs: a magyar dal, amely megvédi és minden időkre megőrzi drága anyanyelvünket, mert hiszen nyelvében él, dalában érez a nemzet.” Ezek a sorok a Romániai Magyar Dalosszövetség megalapításának tízéves évfordulójára kiadott díszoklevélen állnak, a Kolozsváron kiállított dokumentumot Inczédy-Joksman Ödön elnök és Tárcza Bertalan főtitkár jegyzi, tervezője a számos dalárdazászlót is készítő Keöpeczi Sebestyén József.

Az alapítás történetét immár száz év távlatából elevenítették fel többen is a Romániai Magyar Dalosszövetség (RMD) május 13–14-én lezajlott kolozsvári rendezvényén. A Református Kollégium dísztermében Tóth-Guttman Emese RMD-elnök moderálásával *Az erdélyi kóruskultúra múltja a 100 éves Romániai Magyar Dalosszövetség égisze alatt* címmel konferenciát tartottak, amelyen az erdélyi kórusmozgalom történetét taglaló előadások mellett a karéneklés elméleti kérdéseiről, illetve a mozgalom jelenlegi kihívásairól is szó esett.

A kolozsvári Guttman Mihály Pedagóguskórus tagjai, valamint az érdeklődők a névadó sírjánál emlékeztek meg a Dalosszövetség nagyjairól

A mindannyiszor megújult szövetség

Major László zenetanár, karnagy, a RMD volt elnöke a kórusmozgalom 1994 és 2003 közötti történetét foglalta össze. „Negyvenhét év kényszerhallgatás után Guttman Mihály kezdeményezésére 1994. szeptember 17-én Kolozsváron újraalakult a dalosszövetség, az 1921. november 13-án Brassóban létrejött RMD törvényes jogutódaként. Az újraalakult szövetség első közgyűlésén László Attilát választották meg elnöknek, tiszteletbeli elnöknek pedig Guttman Mihályt” – emlékezett vissza Major László, megjegyezve, hogy 1991-től az újraalakulásig a dalosszövetség az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület szakosztályaként működött. A szervezet célja kezdettől a romániai magyar kórus- és zeneegyesületek munkájának támogatása, a kórusirodalom ápolása, fejlesztése, új ének- és zenekarok létrehozása, találkozók megrendezése volt, a kilencvenes években pedig több tanfolyamot szerveztek, hogy

A Kolozsvári Sigismund Toduță Zenei Főgimnázium Guttman Mihály elemista kórusa. Karnagy: Kállay-Miklós Tünde

a magyar zenepedagógusok hiányát ellensúlyozzák.

A dalosszövetség fennállásának száz évének több meghatározó személyiségéről Dávid István, a Károli Gáspár Református Egyetem tanára, orgonaművész, karnagy értekezett, az *Elnökök emlékezete* című előadásában. Az első elnök Szemlér Ferenc német–magyar szakos tanár (az ismert költő édesapja) volt, aki életének Brassóhoz kötődő időszakában a római katolikus gimnáziumot vezette, 1921-ben pedig a brassói magyar dalárda elnöke volt – ebben a minőségében vált a megalakuló Romániai Magyar Dalosszövetség egyik alapítójává és első elnökévé. 1922-ben a székhely már Kolozsvár lett, és Inczédy-Joksman Ödön vette át a szervezet vezetését, a jogász, politikus hivatalosan 1944-ig töltötte be az elnöki tisztséget – bár a második világháború idején szünetelt a szervezet tevékenysége. A húszas-harmincas években Tárcza Bertalan zenetanár titkári, majd főtitkári minőségében számos folyamatot indított el. 1927-től tanfolyamok indultak, neves szakemberek – többek között Domokos Pál Péter, Gokler Antal, Nemes Elemér, Zsizsmann Rezső – részvételével. Egyre növekedett a létszám, sokasodtak a találkozók, versenyek is. Almási István szerint a legintenzívebb időszakban 370 kórus működött, és tízezer pártoló tagot számlált a dalosszövetség. A második világháború után, 1947-ben újrainduló szervezet elnöke Nagy István kolozsvári karnagy, a magyar tannyelvű Zeneművészeti Főiskola igazgató tanára lett. 1949 augusztusában az RMD tevékenységét újra be kellett szüntetni. 1994-ben a kolozsvári Báthory-líceum dísztermében alakult újra Guttman Mihály későbbi tiszteletbeli elnök szervezésében. Az ő élettörténetét, tevékenységének jelentőségét állította előadása középpontjába Csüdöm Mária Edith muzikológus, *A Romániai Magyar Dalosszövetség bástyája* című előadásában.

Régiók bemutatkozása

A konferencián több régió dalosmúltjának összefoglalói hangzottak el, az előadók a jelenlegi helyzet ismertetésére is kitértek. Lőfi Gellért Attila, a sepsiszentgyörgyi Plugor Sándor Művészeti Líceum tanára, karnagya szerint a városban mondhatni mindenki énekel. Több mint harminc kórus működik a városban, felnőtt- és gyermekkórus nagyjából egyenlő arányban. Az első kórus a 19. század végén alakult, a Szent József-templomhoz kötődően, ezt követően lelkes kórusélet alakult ki, ami ma is jellemző. Sepsiszentgyörgyön szinte minden nagyobb kórus önálló kórusfesztivált szervez. Lőfi Gellért Attila megemlítette itt a Vox Humana igényes fesztiválját, a Laudate kamarakórus által szervezett ökumenikus kórustalálkozót, illetve a diákkórus-fesztiválokat.

A marosvásárhelyi dalosmúlt kezdeteit Benedek Tibor Magor karnagy, a Marosvásárhelyi Művészeti Egyetem tanára idézte fel a konferencián. A városban szintén a 19. század második felében, az egyházi kórusok révén bontakozott ki a dalárdamozgalom. Ekkor alakultak meg az első polgári énekkarok, a nemzeti reformmozgalom és újjászületés jegyében. Az első kórus, amely Marosvásárhelyen állandó jelleggel működött, és jól meghatározott szervezeti felépítéssel, alapszabállyal rendelkezett, 1867. április 30-án Marosvásárhelyi Dalkör néven jött létre. A kórus elnöke Petri Ádám, karmestere pedig a kiváló képeségű, cseh származású muzsikus, Voczelka Ede, a kollégium énektanítója volt.

Lászlóffy Zsolt karnagy, zeneszerző, a Nagyváradi Állami Filharmónia karigazgatója, a Partiumi Keresztény Egyetem művészeti tanszékének tanára a nagyváradi zenei életről számolt be, Bedő Ágnes, a kolozsvári Guttman Mihály Pedagóguskórus karnagya pedig a kórus történetét ismertette. „Az volt a célunk, hogy minél több Kodály-művet tanuljunk meg és énekeljünk” – mondta el a kezdetben, 2007-ben Kolozsvári Magyar Pedagógusok Néven létrejött énekkar karnagya. A katolikus

A Marosszéki Kodály Zoltán Gyermek- és Ifjúsági Kar, karnagy: Lokodi Emőke

kórusélet száz évéről Potyó István, a kolozsvári Szent Mihály-templom karnagya, orgonaművész beszélt.

Lokodi Emőke, a szovátai Marianum Egyesület egyik zenepedagógusa a Felső-Nyárádmentén és Sóvidéken 2004 óta zajló zenés misszióról beszélt, amelyet Nagy Éva Vera, a Boldogasszony Iskolanővérek tagja és Czakó Gabriella, a rend társult tagja végeznek. Guttman Mihály, a dalosszövetség tiszteletbeli elnöke és Tóth-Guttman Emese kezdettől pártolták a Marosszéki Kodály Zoltán Gyermek- és Ifjúsági Kar tevékenységét. A fiatal zenepedagógus felelevenítette azt a 2008-as koncertet, amelyen a kórus egy negyedórás műsorral mutatkozott be a közönségnek. Kodály Zoltán *Nagyszalontai köszöntő* című műve zárta az összeállítást, „és egyszer csak taps, kiáltás hallatszott, Misi bácsi pedig, felállva a közönségből, hangosan kiáltotta: Brávó, brávó!" – emlékezett vissza Lokodi Emőke, aki az említett koncerten mindössze tizenegy éves volt. A szovátai székhelyű kórus azóta számos koncertet adott belföldön és külföldön egyaránt, a zenei nevelés azonban nem korlátozódik a kóruséneklésre: népi gyermekjáték, népdal, pásztorfurulya, színpadi művek egészítik ki a Kodály-módszerrel tanító pedagógusok eszköztárát.

Szőke Zoltán, tordaszentlászlói nyugalmazott lelkipásztor Boldizsár Zeyk Imre helytörténész tanulmányát olvasta fel – mindketten a romániai magyar kórusmozgalom jelentős rendezvénye, a Tordaszentlászlói Kórustalálkozó alapítói, szervezői. Az első találkozót 1990 kora tavaszán rendezték meg, a férfikórus tagjainak kezdeményezésére, erre minden erdélyi kórust meghívtak. A seregszemlét viszont nem versenynek szánták, hanem „lélekemelő találkozásnak". „Csak aki maga is karénekes, az tudja igazán, mennyi hozzáértés, szeretet és munka az ára egy negyedórányi bemutatkozásnak. Aligha van a közösségi önművelésnek olyan módja, amely ennél mélyebben és jótékonyabban hatna arra, aki részt vesz benne. Tudta Kodály, miért akart a magyarságból kottaolvasó, karénekes nemzetet nevelni" – állt a felolvasott tanulmányban, amelynek szerzője kitért arra is, hogy a szentlászlói seregszemle nyomán újabb, kisebb találkozók is megalakultak a térségben, például a Nádasmentén vagy Torda környékén.

Kórusok és történetek

Benkő Judit zenetörténész, szerkesztő édesapja, Benkő András kórusélettel kapcsolatos írásairól beszélt. „Minden kórusnak megvan a maga története, ahogy létrejött, ahogy fejlődött, ahogyan az emberek szívesen együtt énekeltek, vagy ahogyan valamilyen okból megszűnt az az együttes, illetve ahogy esetleg erőt találtak arra, hogy újrakezdjék" – fogalmazott, hozzátéve, hogy a szigorú zenetörténészként ismert Benkő Andrásnak szintén megvoltak a maga történetei, hiszen ő is kórustagként, karvezetőként indult. Nagy István tanítványaként életre szóló élményeket gyűjthetett a kórusberkekben – három alkalommal is találkozhatott Kodály Zoltánnal. Miután kinevezték a zenetörténet katedrára, új fejezet kezdődött az életében, és ő attól kezdve a dalosszövetség kutatója, krónikása lett – beszámolókat, tanulmányokat közölt ebben a témában. A *Művelődés* hasábjain *Kórusaink történetéből* rovatcímmel számos dalárdáról közölt részletes ismertetőket, ezek a rádióban is elhangzottak. Benkő Judit elmondta, édesapja könyvben is meg szerette volna jelentetni a kórusélettel kapcsolatos

A Marosvásárhelyi Művészeti Egyetem Szalman Lóránt Kórusa három kórusművet adott elő Márton Szabolcs karnagy vezényletével. Demeter Zsuzsanna felvételei

írásait – reméli, hogy jövőre, a zenetörténész születésének centenáriumára napvilágot lát ez a posztumusz gyűjtemény.

Kórusokról, személyes találkozásokról szólt Ordasi Péter karnagy, a Szegedi Tanárképző Főiskola professzorának előadása is, aki szegedi és békéscsabai kórusok erdélyi – kolozsvári, szovátai, nagyváradi, sepsiszentgyörgyi – kapcsolatait elemezte.

A zenei anyanyelv fontosságáról

Miért is fontos, hogy magyar gyerek magyarul énekeljen? – tette fel a kérdést a fórumon Krasznai Gáspár. A budapesti Madách Imre Gimnázium karnagya, tanára szerint a magyar zenei anyanyelv a beszédkészséget is segíti. Manapság az angol nyelv rátelepszik a magyarra, a hangsúlyokat is sok esetben megváltoztatva – a szóvégi hangzók gyakran némák maradnak, holott a magyar nyelvben gyakran éppen a szó végén van a lényeg: a rag, a képző. A karéneklés során a gyermeknek alkalma nyílik gyakorolni azt, hogy minden egyes hangot kiejtsen, és ez a beszédére is jó hatással lehet.

Elméleti jellegű kérdést feszegetett előadásában Jakabffy Tamás is: integrálható-e a liturgikus ének a kórusmozgalomba? A szerkesztő, karnagy, a Schola Gregoriana Monostoriensis alapítójának a személyes véleménye az, hogy nem. A liturgikus ének maga a liturgikus beszéd, és az autentikus jelenlét eszköze, nem pedig művészi teljesítmény, és nem kötődik, igazodik korokhoz, irányzatokhoz. „A gregorián ének művelői tudják, hogy ami kívülről elámító szépségű ének, az belülről a legtermészetesebb beszéd." Ezzel szemben a kóruséneklésben erénynek számít az eredetiség, és a korhűség éppúgy számít, mint a korszerűség, ugyanakkor a kórusművek önmaguk és előadóik megmutatására valók – fogalmazott Jakabffy, aki több tekintetben állította szembe a cantus planust, a gregorián éneket a többszólamú kóruséneklésssel.

Daloskönyvek magyar szerzőktől

„Nézzük meg, kik azok az erdélyi zeneszerzők, akik alkotásaikkal hatottak a dalos kultúránkra, illetve fordítva, a daloskultúra hogyan befolyásolta a zeneszerzőket" – vezette be előadását Csákány Csilla. A zenetörténész, a Partiumi Keresztény Egyetem tanára elmondta, 1914 előtt az EMKE égisze alatt több daloskönyv jelent meg, magyar szerzők műveivel. A két világháború között gyűjtemények láttak napvilágot. A dalosszövetség adta ki Seprődi János vegyeskarra komponált átiratait, *Eredeti székely dalok* címmel. A második világháború után kezdenek önálló kompozíciókkal jelentkezni a hazai zeneszerzők. A zenetörténész kiemelte Zoltán Aladár nevét, aki számos művet hagyott hátra, többek közt dalciklusokat is komponált.

A *Pimpimpáré* személyes kedvenc – vallotta meg hallgatóságának Csákány Csilla az először 1976-ban a Kriterion kiadásában megjelent, majd a Koinóniánál 2002-ben újra kiadott könyv kapcsán. Vermesy Péter és Szilágyi Domokos közös kötetét előbb Guttman Mihály, majd Tóth-Guttman Emese lektorálta. „A zeneszerzéssel foglalkozó fiatalok számára is igen hasznos lehet ez a könyv: formakultúrát is tanít, megtanítja a hangrendszereket, a dallamformálást, ritmikát" – fejtette ki. Csákány Csilla számos kiadvány mellett megemlítette Buzás Pál Kalotaszegi füzetek sorozatát, Benkő András monográfiáját Zoltán Aladárról, továbbá a *Művelődés* 2004-es, *Kórustár. Tallózás a Művelődés ötvenhat évfolyamában* című mellékletét, Guttman Mihály és Gáspár Attila szerkesztésében, illetve a *Művelődés* 2016-os mellékletét, a *„Félre tőlem búbánat". Tizenkét erdélyi magyar népdalfeldogozás vegyeskarra* című gyűjteményt Kovács András szerkesztette.

Megemlékezés és ünnepi kórushangverseny

A május 14-én délelőtt a kollégium díszteremben megtartott konferencia a Romániai Magyar Dalosszövetség kétnapos ünnepségsorozatának a második programpontja volt, az előző nap délutánján a szövetség nagyjaira emlékeztek a Házsongárdi temetőben, majd kolozsvári zenei séta következett Guttman Szabolcs építésszel.

A karéneklés során a gyermeknek alkalma nyílik gyakorolni azt, hogy minden egyes hangot kiejtsen.

Szombat délután, a konferenciát követően ünnepi kórushangversenyt tartottak a Kétágú (alsóvárosi) templomban, a kolozsvári Sigismund Toduţă Zenei Főgimnázium Guttman Mihály elemista kórusa, a Marosvásárhelyi Művészeti Egyetem Szalman Lóránt Kórusa, a Marosszéki Kodály Zoltán Gyermek- és Ifjúsági Kar, a szatmárnémeti római katolikus székesegyház Glória vegyeskara, a sepsiszentgyörgyi magyar férfidalárda, a csíkszeredai Lux Aurumque kamarakórus és a kolozsvári Guttman Mihály Pedagóguskórus részvételével.

Mile Lajos

Több szakterület tudósa

Benedek Dezső professzor méltatása állami kitüntetése alkalmából

Benedek Dezső antropológus, nyelvész a Georgiai Egyetem professzora, vendégtanár Oszakától Kolozsvárig, számtalan tudományos publikációval és kutatói ösztöndíjjal rendelkezik, és nem mellesleg 18 nyelven ért és beszél. Szakterülete a nyelvészet, pszicholingvisztika, a pszichológiai antropológia, a roma etnológia, a japán, a kínai, a koreai és a vietnami nyelv és irodalom, a kulturális antropológia, a kelet- és közép-európai és ausztronéziai etnológia, a szociológia, a humánföldrajz, a szociál- és antropológiai pszichológia.

Ebből a „rövid" felsorolásból is világosan látszik, hogy nem mindennapi az a tudományos életpálya, ami Benedek Dezső mögött áll, és ekkor még szót sem ejtettünk a személyiségéről és kalandos életpályájáról, amely innen Kolozsvárról indult, és bizonyára jó alappal szolgálna bármely mai forgatókönyvíró számára.

1950. május 14-én született Kolozsváron. Középiskolai tanulmányait a kolozsvári 11-es számú Középiskolában kezdte (a mai Báthory István Elméleti Líceumban), de tizenhét évesen eltávolították az iskolából, mert szót emelt annak elrománosítása ellen. Makacs természete és az autoritást megkérdőjelező személyisége saját bevallása szerint azóta sem változott, és ezt a szemléletet adja tovább a mai napig is az egyetemi hallgatóknak.

Az Ipar utcában működő 12-es iskolában érettségizett, majd 1973-ban angol–német szakos diplomát szerzett a Babeş–Bolyai Tudományegyetemen. A nyelvek gyermekkorától vonzották, hétéves korában már nyolc nyelven beszélt. Önszorgalomból 16 évesen megtanult japánul, és ezt kamatoztatva 1971 és 1978 között japán nyelvet tanított Kolozsváron. 1978-ban 28 évesen egy római menekülttáboron át az Amerikai Egyesült Államokba emigrált, és az emigráció első nehéz éveiben vasárnaponként jégszekrényeket mosott a járdán, hogy a megélhetését biztosítsa. Később beiratkozott a Pennsylvaniai Állami Egyetemre, ott 1987-ben doktori címet szerzett irodalom és kulturális antropológia szakon.

Benedek Dezső antropológus, nyelvész a Georgiai Egyetem professzora, vendégtanár Oszakától Kolozsvárig, 18 nyelven ért és beszél.

A Magyar Érdemrend Lovagkeresztjével tüntették ki Benedek Dezső antropológust, nyelvészprofesszort. Kép: Szabadság/Szekeres Réka

A Tajvan déli részén található Orchidea-sziget. Kép: Wikipédia/Simon Liu

Ugyancsak ezen az egyetemen dolgozott és tanított, majd ösztöndíjasként az egyetem megbízásából Tajvanon tanult kínai nyelvet és kultúrát. A kínai kultúra részeként elsajátította a tradicionális kínai konyha fogásait, majd ennek a tudásnak köszönhetően egy tankhajó szakácsaként dolgozott. Miközben bejárta Pápuától Brazíliáig a világ óceánjait, a legénység tagjai számára főzött, és cserébe kérte, meséljék el azokat a mondákat, történeteket, amelyeket ismernek. Ebből állt össze az a sokszáz oldalas néprajzi gyűjtemény, hangfelvételekkel, amely alapját adta az ausztronéz kutatásainak. Anyaggyűjtése közben Rejtő-regényeket meghazudtoló körülmények között bukkant rá a Tajvan délkeleti partvidékén található Orchidea-szigeten az ősközösségi körülmények között élő jami törzsre. Az egyetem támogatásával elutazott a csendes-óceáni szigetre, és ott töltött négy esztendőt. A szigetre jutás és az ott töltött idő rendkívüli kalandokkal telt, és miközben olvastam ezeket a történeteket, hol Rejtő Jenő regényei, hol Jules Verne rejtelmes szigetének kalandjai jutottak eszembe. Elképesztő volt az a hozzáállás, bátorság és elszántság, ahogy megismerkedett az itt élő törzs tagjaival, kiváló érzékkel teremtett kapcsolatot egy ismeretlen nyelven megszólaló, kőkorszaki körülmények között élő embercsoporttal. Egy év alatt megtanulta a nyelvet, lejegyezte a legendáikat, és a négy év alatt olyan antropológiai munkát végzett, amellyel feltárt egy addig teljesen ismeretlen törzsi kultúrát.

Adódik a kérdés: vajon van-e összefüggés egy parányi törzsi kultúra megismerésének, rehabilitációjának tapasztalatai és a kisebbségi erdélyi magyar közösség kulturális túlélésének kérdései között? Erre a választ maga a kitüntetett adja, amikor egy interjúban így fogalmaz: „...az erdélyi magyar kultúra ugyanolyan problémákkal küzd, mint ezek a kis távoli kultúrák. Olyan választóvonalhoz közeledik, amelyen ha túlmegy, akkor már nem lehet újjáéleszteni. Ez az a kritikus massza, ami nem más, mint a kultúra gazdasági felhajtó ereje. Azt jelenti, hogy abban a kultúrában, azzal a kultúrával meg lehet és meg kell élni."

Nézőpontja szerint az erdélyi megmaradás kérdése az a használható, versenyképes tudás, amelyet a magyar oktatási intézményekben – az általános iskolától az egyetemekig – a lelkiismeretesen dolgozó pedagógusok és oktatók tudnak átadni a gyermekeinknek, hogy ezzel a tudással előnyhöz jussanak. Abban az esetben, ha olyan oktatási rendszert hozunk létre, amely nemcsak életképes, de előnyökkel is jár, akkor a románok is élnének a lehetőséggel, egyszerűen azért, mert a versenyképes tudás gazdasági hasznot is jelent.

Ezzel a szemlélettel oktat, nevel a mai napig, kérlelhetetlen ellensége az iskolai lógásnak, a nemtörődömségnek pedagógus vagy diák részéről, munkamódszerének lényege, hogy arra nevelje a hallgatókat, hogy naprakészek legyenek mindabból, amit az egyetemen tanulnak, és eszköze a mindennapi számonkérés, hogy a tudásuk valóban naprakész legyen.

Benedek Dezső szakmai és emberi életpályája minta lehet minden erdélyi fiatal számára, hogy ha kellő alázattal, kitartással a tudásuk maximumát nyújtva tanulnak, dolgoznak, úgy elérhetik álmaikat, komoly szakmai pályát futhatnak be, és közben olyan életet élhetnek, amely bármely regény lapjain megállná a helyét.

Jó szívvel ajánlom Benedek Dezsőt a Magyar Érdemrend Lovagkeresztje állami kitüntetésre, kimagasló és példamutató szakmai és emberi értékei alapján.

(Elhangzott május 26-án Kolozsváron, a Vallásszabadság Házában, Magyarország kolozsvári Főkonzulátusának díjátadó ünnepségén.)

Benedek Dezső (Kolozsvár, 1950. május 14. –) középiskolai tanulmányait a kolozsvári 11. Számú Középiskolában kezdte, de tizenhét évesen eltávolították az iskolából, mert szót emelt annak elrománosítása ellen. Más iskolában érettségizett, majd 1973-ban angol–német szakos diplomát szerzett a Babeş–Bolyai Tudományegyetemen. 1971 és 1978 között japán nyelvet tanított Kolozsváron. 1978-ban emigrált az Amerikai Egyesült Államokba. 1987-ben doktori címet szerzett a Pennsylvaniai Állami Egyetemen irodalom és kulturális antropológia szakon. Ugyancsak ezen az egyetemen dolgozott és tanított 1987-ig. 1988-tól a Georgiai Állami Egyetem oktatója, 1991-től egyetemi tanára. A Tajvan délkeleti partvidékén található Orchidea-szigeten négy éven át vizsgálta a ősközösségi körülmények között élő jami törzs életét. Több kitüntetés és díj tulajdonosa.

Könyvei: *The Story of Simina Vuhang: A Stone Age Odyssey*. Akaprint LTD. Printers for the Hungarian Academy of Sciences. 2011, Budapest; *First Step in Korean*. Cluj University Press, 1999 (társszerzővel); *Second Step in Korean*. Cluj University Press, 1999 (társszerzővel); *First Step in Japanese*. Cluj University Press, 1999 (társszerzővel); *Second Step in Japanese*. Cluj University Press, 1999 (társszerzővel); *Ghosts, Vampires and Werewolves: Eerie Tales from Transylvania*. Orchard Books Publishing Company, New York, 1994 (társszerzővel); *The Song of the Ancestors: A Comparative Study of Bashiic Folklore*. Nan Tien, Southern Materials Center Inc., Taipei, 1991.

Rostás-Péter István

Kulturális svédasztal Sepsiszentgyörgyön

Beszélgetés Szonda Szabolccsal, a SepsiBook programigazgatójával

Kulturális svédasztalként jellemezte Szonda Szabolcs a május 26–29. között zajló SepsiBook könyvvásárt és kortárs irodalmi fesztivált. A Bod Péter Megyei Könyvtár igazgatójával, a könyvvásár programfelelősével a sepsiszentgyörgyi Sepsi Arénában első alkalommal megszervezett könyvszemléről beszélgettünk.

– Az adatokat nézve jól sikerült ez az első könyvszemle: 80 program, 110 fős szervezőbrigád, amelynek egyharmada önkéntes, 40 kiadó, 30 stand, több mint 7000 látogató, továbbá könyves emberek, a kiadók képviselői és a szerzők. Menjünk vissza kicsit az időben: tavaly novemberben hogyan kezdődött el a szervezés?

– A rendezvény valóban úgy novembertől kezdett konkrét formát ölteni, viszont maga az elgondolás régebbi, évek óta tervezzük egy könyvvásár létrehozását. Öt-hat évvel korábban hozzá is fogtunk a tervezéshez egy sokkal szűkebb csapattal, akkor a városnapok kultúrhetébe illesztettük volna a rendezvényt. Valamiért nem tudtunk bizonyos dilemmákon átlépni, a felmérésekből úgy látszott, hogy nem jó az időzítés, és a potenciális résztvevők sem jelezték egyértelműen, hogy eljönnének – így akkor lemondtunk róla. Az elgondolás azóta csak érlelődött, és most elérkezett a jó pillanat: a könyvtár részéről kezdeményeztük a megszervezését a megyei önkormányzatnál, ugyanakkor a városi önkormányzattal is egyeztettünk. Mindenki azt mondta, hogy igen, csináljuk meg most.

– Van egy tágabb környezete is ennek a történetnek – gyanúm szerint –, egyrészt egy jó értelemben vett rivalizálás Csíkszeredával, ahol évek óta működik a könyvvásár, és ahol a helyszín szintén egy sportcsarnok, másrészt az a milió, amely Sepsiszentgyörgyön kialakult. Ez a mostani könyvszemle része annak a kulturális offenzívának, illetve fejlődésnek, amely az utóbbi másfél évtizedben jellemzi a várost. Csak példaként: megjelent az EMŰK (Erdélyi Művészeti Központ), oda tervezi a Sapientia a képzőművészeti képzést, és színházi, mozgásszínházi fesztivál működik.

– A városnapok kultúrhete is már régóta jelentős kulturális rendezvénysorozat, nem beszélve a pulzArt Kortárs Összművészeti Fesztiválról, amelyet minden évben ősszel megrendezünk. Nem sok újat mondok azzal, hogy ebben a viszonylag kis városban, az ország legkisebb megyéjében mindenki, aki felelős tényezőnek számít, nagyon sokat ad a kultúrára. Érzékelik, hogy a kultúra, a közművelődés hosszú távú befektetés a közösségben, akármilyen szárazon vagy szikáran hangzik ez. Tehát hozzájárul lassan, kicsidenként ahhoz, hogy

Vásári forgatagban még érdekesebb lapozgatni a könyveket. Zsigmond István felvétele

Szonda Szabolcs, Vargha Fruzsina alpolgármester és Gombos Zoltán fesztiváligazgató társaságában.
Kristó-Gothárd Hunor felvétele

egy közösség tájékozottabb, magabiztosabb legyen a művelődést illetően, egyáltalán kíváncsi legyen, igényelje az újdonságokat a kultúra minden területén, és ebbe a törekvésbe szervesen illeszkedik ez a könyvvásár. Viszont miközben dolgoztunk, kevésbé gondolkodtunk el mindezen, csak azt akartuk, hogy amit vállaltunk, becsületesen és számunkra kielégítően el tudjuk végezni. A régióban pedig valóban létezik – és jó is, hogyha létezik – egy egészséges versengés. Székelyudvarhelyen, úgy tudom, tavaly először volt egy pár napos könyvvásár, irodalmi kísérőrendezvényekkel. Minél több ilyen jellegű rendezvény van a régióban, annál nagyobb szerepet kap a könyv, az olvasás. Könyvtárvezetőként nem mondhatok mást, mint azt, hogy az olvasás vagy az egyéb olyan jellegű tájékozódás, ami nemcsak az agynak szól, hanem a léleknek és a szívnek is, szerintem olyan élményeket meg tapasztalatokat ad az embereknek, vagy akár a közösségnek, amelyeket nem lehet máshonnan megszerezni.

Megfeszített munka volt a könyvszemle megszervezése, de valahogy mindenkiben élt az a hatalmas kívánság, hogy ha nekifogunk, akkor hozzuk is tető alá valamikor a tavasz végére. Hosszan mesélhetnék arról, hogy milyen nehéz bemérni a jó időszakot erre, manapság már nincs olyan hétvége, amikor ne lenne közelebb-távolabb hasonló vagy éppen más jellegű rendezvény.

– A nyolcvan rendezvénynek egy jó nagy hányadát – ahogy összeszámoltam a programfüzetből, mintegy huszonöt történést – a gyerekeknek és az ifjúságnak szántátok, és ezen belül is nagyon figyeltetek a különböző korcsoportokra. Tehát a 3-tól 5 éves korcsoporttal kezdődően egészen a 14–18-as kategóriáig próbáltátok megszólítani ezt a dinamikus, nehezen jellemezhető célközönséget. Jövőre tervezitek-e, hogy megmaradjon ez a súlypontosság, az ifjúság felé való tudatos, építkező nyitás?

– Szerintem jó az, hogyha nem hiányoznak majd egyik kiadásból sem a diákok, a kisebb-nagyobb gyerekek, a kiskamaszok, kamaszok. Ez a könyvtárban sem kérdés számunkra: gyakoriak az olvasásra ösztönző foglalkozásaink, rendezvényeink, és nagy részüket mind a gyerekeknek szánjuk. Az egymásra épülő korcsoportoknak az elvét végigkövetjük a programjainkban. Kezdve a könyvkelengyével, ami a szentgyörgyi újszülötteknek és családjaiknak szól, aztán következnek az ovisok, majd a kisiskolások, őket a mozgókönyvtárral is folyamatosan foglalkoztatjuk. Ott vannak még a különböző vetélkedők vagy nyári olvasótáborok. Abban bízunk, hogyha valaki kiskorától részt vesz ezekben, akkor később is eljön az ilyen foglalkozásokra, és könyvtárhasználó vagy könyvtárat igénybe vevő ember lesz. A kulcsszó ebben a kíváncsiság felkeltése és fenntartása. A kollégáimtól tudom, hogy ezt a legjobban úgy lehet megvalósítani, ha folyamatosan és aprólékosan figyeljük, bizonyos korú gyerekek, diákok mire kíváncsiak, mi érdekli őket, mi villanyozza fel őket, mit éreznek közel magukhoz. Ekkor már könyvekről is, szerzőkről is szó van, úgyhogy ennek a programsávnak a szervezése a részletes tervezéssel kezdődött. A könyvtári kölcsönzési statisztikákhoz fordultunk amellett, hogy tudtuk, az olvasóklub-jellegű foglalkozásokon mi az, amire jól reagáltak a gyerekek, mi az, ami lenyűgözte, lebilincselte őket. A különböző korosztályoknak ez alapján igyekeztünk egy-két szerzőt meghívni, olyanokat, akiknek a könyveit sűrűn kölcsönzik, akiket szívesen olvasnak, és akkor ezzel már félig megoldottuk azt, hogy ne muszáj-tevékenység legyen a tanító vagy a tanár segítségével kijönni arra az egy-két órára a SepsiBookra, hanem hogy alig várja a gyerek, hogy találkozzon az illető szerzővel, tudjon személyesen beszélgetni vele.

Ha valaki szemügyre veszi a könyves kínálatot, akkor közben jó, ha ajánlani tudunk neki egy érdekes rendezvényt, hogy egy többletélményt is vihessen magával.

– Az interaktív, gyerek- és ifjúsági programokon kívül kerekasztal-megbeszélések zajlottak, volt szakmai továbbképzés, koncert, kiállítás, sőt a zárónapon gasztro-események is várták a látogatókat. A műfaji meghatározása szerint a SepsiBook könyvvásár és kortárs irodalmi fesztivál, hogyan alakult ki ez a társítás?

– A spanyolviaszt valószínűleg nem találtuk fel, mert általában, ha megnézzük a hagyománnyal rendelkező erdélyi vagy akár máshol zajló könyvvásárokat, a kimondott könyvszemle mellett mindig vannak kísérőprogramok. Ha valaki alaposan szemügyre veszi a könyves kínálatot, akkor közben jó, ha ajánlani tudunk neki egy érdekes rendezvényt, hogy egy többletélményt vihessen magával a megvásárolt könyvek mellett, és fordítva, hogyha valakit inkább a rendezvények érdekelnek, és végignéz néhányat, akkor nyilván a könyvstandok mellett is elsétál, beleböngész a kínálatukba. Ami a rendezvényeket illeti, nagyon vigyáztunk arra, hogy mindig legyen valami közük a kulcsfogalomhoz, vagyis az olvasáshoz, illetve legalább a könyvhöz. A koncerttel egybekötött könyvbemutatón az 1970–2010 közötti erdélyi magyar rocktörténetről szóló könyv állt a középpontban, és ott a szerző és a kiadó együtt kialakított elképzelése az volt, hogy milyen érdekes és izgalmas lenne a könyvben szereplő, egykor működő, akkoriban jól fogadott

Az Erdélyi Múzeum-Egyesület több könyvet is bemutatott. Képünkön, balról jobbra: Egyed Emese, Dimény-Haszmann Orsolya, Biró Annamária, Tapodi Zsuzsa, Lajos Katalin és Pieldner Judit.
Codra Botond felvétele

együttesek közül néhányat feltámasztani egy koncert erejéig a könyvbemutatóra – és ez végül meg is történt.

Ha végigtekintünk a programon, mindenütt valahonnan a könyv és az olvasmány, az olvasás bukkan elő. Másfelől pedig nyilván nem a teljes programot mi találtuk ki, hanem ahogy lenni szokott, felajánlottuk a résztvevőknek, hogy javasoljanak programokat, és én hálás vagyok a kiadóknak, nemcsak azért, mert jó könyveket hoztak, újdonságokat főleg, hanem azért is, mert segítettek a program kiegyensúlyozásában, hiszen háromszéki vonatkozású könyvekkel, erdélyi szerzők műveivel jelentkeztek. A könyvvásár szervezése során ismert, távolabb élő szerzők meghívására is lehetőségünk adódott, őket máskor esetleg nehezebben tudtunk volna ideinvitálni. Ezek a különböző programterületek, tehát a távolabbról érkező meghívottak, a társművészetek területéről érkező meghívottak kiegyensúlyozódtak a gyerek- és ifjúsági irodalmi résszel, illetve azzal a programsorozattal, amelyben az erdélyi kultúrának a szerzői, értékei szerepeltek, úgyhogy azt gondolom, a teljes programot tekintve szép egyensúly alakult ki.

– Sokatmondó az is, ha csak neveket sorolok, Cserna-Szabó András, Bereményi Géza, Márton Evelin, Balázs Imre József, Egyed Emese, és még folytathatnám: Háy János, Nyáry Krisztián, Fekete Vince, Zalán Tibor. Csak kóstolóként mondom, akik hirtelen beugrottak nekem – például Mircea Dinescu, ahogyan a maga sajátos humorával és felszabadultságával a Porondon megnyilvánult. Merthogy három helyszín volt az arénában, így volt fölosztva a pálya: Porond, Körönd és Grund, nyilván a Grund a gyerekek tere volt, a Porond a nagyobb volumenű közönségtalálkozóké, koncerteké, a Körönd pedig klubszerű, inkább beszélgetős sarokként volt elképzelve. Mennyire vált be a Sepsi Aréna, mint helyszín?

– Az *István, a király* rockopera több előadásának és a városnapi kultúrhéten a 100 Tagú Cigányzenekar koncertjének köszönhetően a köztudatban nemcsak sportlétesítményként, a többszörösen bajnok női kosárlabdacsapat otthonaként él ez a létesítmény. Viszont ilyen jellegű rendezvény itt még nem volt, amelyen a könyvé, az olvasásé a főszerep. Nem azt feltételeztük, hogy nem lesz érdeklődés, cserben hagynak bennünket a könyvbarátok, hanem inkább attól tartottunk, amivel egybeeshet, ami elvonhatja a közönséget. Nagyon rugalmas helyszín ez, keresve sem találhatnánk jobbat, amit tetszés szerint rendezhetünk be, de mégiscsak picit kívül esik a város határán, a városközponttól mindenképpen távolabb van. Megfordult a fejemben, hogy ez akadály lehet, de szerencsére alaptalannak bizonyult minden aggodalmam. Az oda kijáró autóbusz sűrűbben hozta-vitte az érdeklődőket, a másik lehetőség pedig a megyei könyvtár elől induló kisvonat volt, amely szintén menetrendszerűen közlekedett. A tágas parkolóban személyautót is gyakran több százat lehetett látni. Hatalmas parkolóövezet van ott, mert az Arénának van parkolója, és mellette a Sepsi OSK stadionjának is, amit szintén lehetett használni. Ez a tágasságérzet is jót tett a rendezvény hangulatának. Nem azzal kellett kezdeni a könyvvásár látogatását, hogy bosszankodunk a parkolóhely miatt, amint az a belvárosban megeshetett volna. Ugyanakkor, mint mondtam, „bőkezű" helyszín odabenn is az aréna, mert azzal együtt, hogy el kellett helyezni a vásári színpadot, az irodalmi kávézót, a standokat, a gyerekteret, a rendezvények többi helyszínét, mégsem alakult ki zsúfoltság. Voltak még ráadásul pihenőzónák is, ahol le lehetett ülni egy kicsit megpihenni, fellapozni egy-két könyvet. Péntek este már jól láttuk, hogy a távolság nem jelentett akadályt, jó a fogadtatása a rendezvénynek, és a közönség szívesen és viszonylag nagy számban látogatja.

– Nyáry Krisztián azt mondta, Sepsiszentgyörgy elég erősen kezdett. Az eddig beszélgetésből is számos pozitívumról értesülhettünk. Jövőre akkor együtt, ugyanott? Marad az aréna, és nem változik érdemben az időpont sem?

– Az arénát meg szeretnénk tartani helyszínként, ha már így bevált. Már most, közvetlenül a könyvszemle után elkezdtük a szervezőcsapattal a kiértékelést: mi az, ami jól sikerült, mi az, ami nem annyira, és jobban oda kell figyelnünk a tervezésre. Úgy gondolom, mindig lesz egy hangsúlyos, tematikus vonulata a rendezvénynek, ezt érdemes megőrizni, és amint említettem, a gyerek- és ifjúsági irodalom is mindig nagyobb teret kap. Hogy az időpont megmarad-e jövőre, erre még nem tudnék válaszolni, de véleményem szerint valahol ebben az időszakban kell elhelyezni.

– Ezek szerint félúton a csíkszeredai és a kolozsvári könyvvásár között a naptárba illeszthetjük ezt az idősíkot, amelyben újra várják majd a sepsiszentgyörgyi könyvszemlére a látogatókat.

– Igen, várjuk őket jövőre. A városban soha nincs hiány kulturális rendezvényekből, és a sajtótájékoztatón is elmondtam, félig-meddig tréfásan, de minden tréfának a fele valóság: akik esetleg nem tudtak most kijönni, vagy nem találták meg azt a könyvet, amit kerestek, mert már elfogyott, akkor nyugodtan jöjjenek minden nap el a Bod Péter Megyei Könyvtárba, mert itt a reményeink szerint a legtöbb könyvet ott megtalálják és elolvashatják.

– Köszönöm a beszélgetést.

(A Kolozsvári Rádió Tetőterasz *című műsorában elhangzott beszélgetés szerkesztett és rövidített változata.)*

Ördög-Gyárfás Lajos

Az Anyanyelvápolók Erdélyi Szövetsége új könyvei

Hallgató a hátsó padban címmel jelent meg Tulit Ilona új könyve, az Anyanyelvápolók Erdélyi Szövetsége (AESZ) gondozásában. A kötet az AESZ-füzetek sorozat 18. kiadványa. A bevezető szövegben a könyv elkészülésének hátteréről, valamint tartalmi részleteiről és szerkezeti felépítéséről ír a szerző. Tulit Ilona régi dokumentumokból válogatott töredékeket és ezek megértését segítő magyarázatokat oszt meg olvasóival, akiknek negyven évet kell visszatérniük az időben: a törzsanyagot alkotó feljegyzések 1982–1987 között készültek.

„A kötet az *Anyanyelvi táborok Háromszéken 1986–1991* című válogatásom testvérkönyve: abban az ünnepeinket mutattam be, ebben a magyartanítás és általában az iskolák hétköznapjait, pontosabban azt az erkölcsi állapotot, szakmai színvonalat, ahonnan az 1980-as évek háromszéki nyelvvédő mozgalma elindult. Kronológiailag is fordított a sorrend: az akkor legendás anyanyelvi táborok »diadalmenetét« – ami nem üdülést, hanem a korlátozó körülményeket kizáró, a magunk szabályaihoz igazított, egész napos munkát jelentett – háromévnyi terepmunka – helyzetfelmérés, tervezés, szervezés, kísérletezés – előzte meg, amelyről ez a gyűjtemény tájékoztat. A két könyv egymást kiegészítve nyújt hitelesebb képet a korabeli magyartanárok és tanítók munkájáról, melynek igazi tétje – az anyanyelv és nemzeti kultúránk védelme mellett – a gyermekeink védelme volt” – írja a szerző.

Kalotaszegi táj, háttérben a Vlegyásza-hegység. Kép: Wikipédia/Petru Suciu

A kötetet méltató Fóris-Ferenczi Rita úgy véli, Tulit Ilona szinte berántja az olvasót a nyolcvanas évekbeli tanórák valóságába, és olyan pedagógiai, didaktikai problémákat boncolgat, amelyek az iskola falain belül ma is megtapasztalhatók: „Mellettünk elférsz. Ülj ide, a hátsó padba! Különös élményben lesz részed. Időutazás – visszatérés a nyolcvanas évekbe –, akár neveléstörténeti kalandozásként is megélhető, de olyan valós és eleven, mintha Tulit Ilona mellett ülnénk – hallgatóként – ama hátsó padban. A szerző – magyartanárként, szaktanfelügyelőként – a szakellenőrzések során készített hihetetlenül pontos és részletes jegyzetei alapján teremti meg az akkori tanórák, tantermek légkörét. Bennünket is »odaidéz« e térbe és időbe olyan tanórai jelenetek elevenítésével, amelyek ma is tapasztalható pedagógiai, didaktikai problémákat vetnek fel az óraszervezéssel, irányítással, a tanári kérdéskultúrával, a gyermekhez fordulás gesztusaival és az irodalomoktatás valós olvasási szituációival kapcsolatban” – írja a nemrég megjelent könyvről Fóris-Ferenczi Rita.

Az AESZ másik új kiadványa Péntek János *Kalotaszegi tájszótár* című könyve.

Kalotaszeg az egyik legismertebb nyelvi és néprajzi tájegység Erdélyben, de mindeddig nem történt meg sajátos szókincsének, tájszavainak szótári feldolgozása. A korábbi gyűjtések alapján a szerző mintegy százötven évre tekinthetett vissza, közvetlen nyelvi élményként – mivel anyanyelvjárásáról van szó – pedig több mint hetven évre. Az előző század második felében legalább három alkalommal fordult meg minden kalotaszegi településen valamilyen különleges nyelvészeti, néprajzi téma kutatójaként. A források alapján másfél száz év viszonylatában a szótár nem csupán tájinak, hanem történetinek is tekinthető: a nyelvileg is követhető változás a zárt jobbágyvilágtól a globálissá váló modern világig terjed. Először a jobbágyi létből léptünk át a hagyományos paraszti létbe, majd a 20. század közepétől – az állami kényszer hatására is – fokozatosan feladtuk a hagyományos paraszti életet, és eltávolodtunk hagyományainktól. A képekkel és rajzokkal is illusztrált szótár nyelvi és néprajzi anyaga elsősorban a hagyományos kalotaszegi világhoz kapcsolódik, amely korántsem volt annyira színes, mint ahogyan a nagyvilág számára ünnepi viselete és a varrottasok révén ismertté vált. Azonban a nyelvet és benne a szókincset történeti változásában nem lehet korok, nemzedékek szerint fölszeletelni; folytonosság van az időbeli változásban és a térbeli tagolódásban is. A nagy változások ellenére sem tűntek el a nyelvjárás jellemző vonásai, és a régión belüli kistájak különbségei is érzékelhetők a nyelvben és a kultúrában egyaránt. Ezt a belső tagoltságot a szókincs is tükrözi: a kalotaszegiek szóhasználata, bizonyos fogalmak megnevezése különbözik a Felszegen, az Alszegen, a Kapusmentén, a Nádasmentén és a régió délkeleti szögletében, Tordaszentlászló környékén.

A Romániai Magyar Demokrata Szövetség és a Communitas Alapítvány, az Anyanyelvápolók Szövetsége, az Emberi Erőforrások Minisztériuma és a Magyar Tudományos Akadémia támogatásával megjelent könyvek a www.aesz.ro honlapon rendelhetők meg.

Papp Annamária

Megsebzett Kolozsvár

Fényképgyűjtemény az 1944. június 2-i kolozsvári amerikai bombázásról

Gyönyörű, verőfényes nyári reggelre ébredt 1944. június 2-án Kolozsvár lakossága. Látszólag úgy tűnt, hogy békés, nyugodt nap ígérkezik, jóllehet ekkor még javában dúlt a második világháború. A korabeli beszámolók szerint a meleg napfény mindent beragyogott, kellemes meleg hatott át mindent, zöldbe borult fák hajladoztak az enyhe szélben. A város polgárai a szokásos napi feladataikat végezték, ki otthon, ki a munkahelyén, örülve a szép időnek, élvezve a napsütést, amely kis időre elfeledtette velük, hogy közben a fronton élet-halál harc dúl. Ezt a viszonylagos csendet azonban kilenc óra körül a légi veszélyt jelző szirénák sikító hangja zavarta meg. Rövid idő múlva félelmetes morajlás, zúgás hallatszott, és a tiszta, kék égbolton amerikai katonai repülőgépek jelentek meg, mint valami „acélmadarak". Mire az emberek közül sokan ráeszméltek arra, hogy mi fog következni, már elszabadult a pokol. Hullani kezdtek a bombák a városra, és szinte mindent megsemmisítettek, ami az útjukba került. Ki ahogy, s amerre tudott, menekülni próbált, de a bombák nem válogattak. Férfiak, nők, gyermekek, civilek és katonák egyaránt a légitámadás áldozataivá váltak. Mindemellett fontos középületek, kórházak, lakóházak, gyárak semmisültek meg teljesen vagy rongálódtak meg súlyosan, életek egész munkája vált romhalmazzá pillanatok alatt.

Rögtön a tragédia bekövetkezte után Kolozsvár neves fotográfusa, Szabó Dénes fényképezőgépet ragadott, és utcáról utcára, házról házra járva dokumentálta a bomba sújtotta városrészeket, a légitámadás nyomán keletkezett károkat. Ezt követően a Fotofilm műhely vezetőjeként több mint száz képből egy fényképalbumot állított össze, amely évtizedeken keresztül a nagyközönség számára ismeretlen volt. Előkerülése után, a fényképek dokumentum- és forrásértékére való tekintettel, Rohonyi D. Iván kolozsvári fényképésszel úgy gondoltuk, hogy fontos lenne azokat közkinccsé tenni. Következésképpen 2019-ben napvilágot látott a *Megsebzett Kolozsvár. A Fotofilm műhely fényképalbuma az 1944. június 2-i amerikai bombázásról* című fotóalbum az Exit Kiadó gondozásában, amely 2021-ben Benkő Levente erdélyi történész fordításában román nyelven is elérhetővé vált. A képek mellé az 1944. június 2-i bombázás szemtanúival készített beszélgetésekből, illetve emlékekből kisebb szövegrészeket emeltünk ki. A fotóalbum tulajdonképpen egyfajta folytatása a néhai Asztalos Lajos kolozsvári helytörténésszel közösen írt, szintén az Exit kiadásában 2014-ben megjelent *1944. június 2. – Kolozsvár bombázása* című kötetnek, amelyben a túlélőkkel készült interjúk nagy része teljes terjedelemben olvasható. Ugyanakkor a képekkel illusztrált utóbbi könyvben az emlékezések mellett a korabeli sajtóban megjelent beszámolókat, valamint a felkutatott levéltári forrásokat is közzétettük. Míg azonban az előbbiben főleg a képek, addig az utóbbiban a szemtanúk mesélnek mindarról, ami akkor és ott, ezen a szomorú pénteki napon történt.

A lebombázott pályaudvar és az egykori postaépület. Kép: Szabó Dénes/Megsebzett Kolozsvár

A Kolozsvárt is érintő úgynevezett Frantic Joe I. légitámadás (Operation Frantic Joe I.) valójában az első közös, szorosan összehangolt amerikai–szovjet hadművelet volt. A polgári lakosság megfélemlítése és megtörése mellett a szövetségesek tulajdonképpen az 1944. június 6-i normandiai partraszállást készítették elő a kelet-magyarországi és az észak-erdélyi városok ellen intézett bombatámadással. Mindezt azzal a szándékkal tették, hogy a vasúti közlekedés megbénításával akadályozzák, illetve lassítsák a német csapatok gyors átcsoportosítását a keleti hadszíntérről a nyugati frontra.

„Robbanásokat lehetett hallani a különböző városrészeken. A házak falai megreszkettek. Az emberekben az az érzés támadt, hogy a bomba ott fog lecsapódni közvetlenül mellettük. Rövidesen sűrű füstfellegek borították el az égboltozatot. (...) Megszűnt a vészjósló zúgás a levegőben, és nem hallatszott többé a felrobbanó bombák fülsiketítő moraja. Mindenkiben fellobbant most a segíteni akarás vágya. Vajon kik estek áldozatul a terrortámadásnak? Hol a legnagyobb a pusztulás? Mit lehet tenni a gyors mentés érdekében? Autók tömegei száguldottak a városon keresztül. A katonai és polgári szervek azonnal megtették a szükséges intézkedéseket, és a terrortámadás után néhány perccel már megkezdődött a mentés önfeláldozó sziszifuszi munkája és a kármegállapítás” – számolt be az eseményről, többek között, az *Ellenzék* című kolozsvári napilap, az 1944. június 3-i számában.

A négy hullámban, körülbelül ötven percig tartó bombázás alatt közel kétszáz, B–24-es Consolidated Liberator (megerősített felszabadító) típusú négymotoros szórta halálos terhét a városra. A hadászati terv célpontja Kolozsváron is elsősorban a vasútállomás, a pályaudvar és a környéke volt, de a közeli, egyszerű emberek által lakott negyedek, a belváros bizonyos részei sem menekültek meg a pusztítástól. Több mint kétszáz épület semmisült meg teljesen, illetve rengeteg épület rongálódott meg súlyosan, akárcsak a város infrastruktúrája, vízhálózata, az úttestek stb.

A korabeli források szerint több mint négyszázan vesztették életüket, és körülbelül ugyanennyien sebesültek meg, de valószínűleg ennél jóval magasabb lehetett az áldozatok száma, akiknek több mint hetven százaléka ártatlan civil volt. Számos esetben az egészségügyi ellátásban részesülő sebesültek eltávoztak a helyszínről, még mielőtt nyilvántartásba vehették volna őket.

Előfordult, hogy többen a romok alatt maradtak, és földi maradványaikat csak napokkal, hetekkel, sőt évekkel később találták meg. Nem beszélve azokról, akiknek a holtteste soha nem került elő. Nagyon sok óvóhelyet betemettek a romok, az idemenekült embereket pedig ki kellett ásni a föld alól. Előfordult, hogy a pincét vastagon beborító törmelék okozta az ide menekülők halálát, vagy a holtnak hitt, súlyosan megsebesült édesanyát a halottasházból „menekítették” ki.

Nem volt annál szomorúbb, amikor a szülőnek gyermeke halálával kellett szembesülnie. Mint például a híres Gáll-vendéglő tulajdonosának, akinek a háza, és az ebben működtetett étterme telitalálatot kapott, leánya pedig szörnyethalt. Mindezt nem tudta feldolgozni, és a történtek után pontosan két évvel, 51 évesen infarktust kapott. És tovább lehetne folytatni a hasonló tragédiákat...

Az egészségügyi létesítmények közül a bombázást különösen megszenvedte az állomás közelében található Református Kórház és Diakonissza Intézet, ahol a személyzeten kívül több beteg is meghalt, mint például az ágy alá menekült kicsi Katica is. Több diakonisszsza testvér, úgynevezett „református apáca” is életét vesztette a szolgálatteljesítés közben. De a közeli hídelvi református templom, valamint a római katolikus leánynevelő intézet, a Marianum is megrongálódott.

Sok esetben egyszerűen csak a szerencsén vagy a gondviselésen múlott, hogy valaki túlélte a tragédiát. A szemtanúk közül többen megemlítették a német sebesülteket szállító vonat esetét, amely éppen a légiriadókor futott be a kolozsvári állomásra. A könnyebb sebesülteket gyorsan leszállították a vonatról, és nem messze lefektették őket a pályaudvaron. A vonatot azonban nem érte találat, így a súlyos betegek életben maradtak, míg a pályaudvarra kimenekítettek mindannyian szörnyet haltak.

Nagyon megható és szomorú pillanatként élte meg a város lakossága az áldozatok temetését. A városi hatóságok június 5-re, azaz hétfőre időzítették a temetést. A halottak egy részét Kolozsvár híres panteonjába, a Házsongárdi temetőbe, a hősök temetőjének közelében ásott sírokba, a másik részét pedig a jelenleg már Kolozsvárral összenőtt településen, a kardosfalvi temetőben helyezték örök nyugalomra. Természetesen voltak olyan áldozatok is, akiket külön, családi sírba temettek el.

A város lakossága példátlan összefogásról tett tanúbizonyságot ezekben a nagyon nehéz napokban. Azonnal szerszámot ragadtak, és mindent megtettek, hogy kiszabadítsák a romok alól az embereket, egyszóval mentsék, ami még menthető. Gyűjtést kezdeményezték a kárvallottak megsegítésére, népkonyhát hoztak létre, ahol ingyen élelmet biztosítottak a szerencsétlenül jártaknak.

Mindezt a szörnyűséget Szabó Dénes kiválóan dokumentálta a fényképein. A fotográfus a legsúlyosabban érintett városrész irányából, azaz a vonatállomástól indult el, majd haladt tovább a belváros, valamint a többi érintett negyed felé. Nemcsak a fontosabb középületek állapotát örökítette meg, hanem a kis családi házak által elszenvedett károkat is lencsevégre kapta. A képgyűjteményt lapozónak az az érzése támad, mintha jómaga is ott „barangolna” Szabó Dénessel a bombatámadás sújtotta kincses város utcáin.

A keménykötésű album belső címoldalán a június 2-i pusztítást nagyon hatásos illusztráció idézi fel, amely feltételezhetően szintén Szabó Dénes „keze munkáját” dicséri, ugyanis a rendkívüli műveltséggel rendelkező fotográfus nemcsak remek fényképész volt, hanem nagyon jól rajzolt is. Ezen a következő felirat olvasható: *Az 1944. évi június hó 2.-iki angolszász bombatámadás által okozott károk részletei Kolozsvárt*. A címlap után következnek a kinagyított fekete-fehér, feliratozott képsorok a bombázást túlélt Kolozsvárról. A fotók nagy része közel nyolc évtized után is kiválóan megőrizte minőségét, ami szintén Szabó Dénes szakmai tudását igazolja.

Az 1907-ben Nagyváradon született fényképész valamikor a harmincas évek folyamán került Kolozsvárra. A Fotofilmet 1920-ban létrehozó Fekete László (1889–1946) fényképész és operatőr, Janovics Jenő színházigazgató, a kolozsvári film úttörője közeli munkatársa – akivel Szabó Dénes rokoni viszonyban volt – hívhatta fotósnak a vállalathoz. Szabó Dénes 1982. szeptember 4-én halt meg, a Házsongárdi temetőben helyezték örök nyugalomra szeptember 7-én.

Jóllehet elhanyagolható veszteségnek tűnhet mindaz, ami 1944. június 2-án Erdély fővárosában, Kolozsváron – és Magyarország több más városában: Szolnokon, Debrecenben, Miskolcon, Szegeden, Nagyváradon stb. – történt, mindmáig fölöttébb tragikus eseményként maradt meg a helyiek emlékezetében. Előfordulhat, hogy a romhalmazok sokaságát ábrázoló képek egyeseknek unalmasnak tűnhetnek, de ha arra gondolunk, hogy minden egyes lebombázott épület mögött egy ember vagy egy család története húzódik meg, akkor talán mindez más értelmezést kap, s a fotók mondanivalója a jövőre nézve mindannyiunk számára tanulságul szolgál.